

PRIRUČNIK ZA UČITELJE, ODGOJITELJE
I PASTORALNE RADNIKE

1

RANE ZLOSTAVLJANJA

Uredili:

Anna Deodato

p. Amedeo Cencini

d. Gottfried Ugolini

Naslov izvornika:

Sussidio per i formatori, gli educatori e gli operatori pastorali

1. Le ferite degli abusi

Nacionalna služba za zaštitu maloljetnikâ

Talijanske biskupske konferencije

© Conferenza Episcopale Italiana 2022.

© za hrvatsko izdanje: Hrvatska biskupska konferencija 2023.

Prijevod: Branko Jurić

Lektura i korektura: Marijana Jakovljević

»Rane nikada ne prolaze«

(Pismo svetoga oca Franje Božjem narodu, 20. kolovoza 2018. godine)

Gdje se događa zlostavljanje? Kada nastaje? Koje su mu karakteristike? I prije svega, kakve su posljedice za žrtvu? Ovaj priručnik nastoji odgovoriti na ova i druga pitanja, a konfiguriran je s pedagoškim i informativnim pristupom koji može pomoći učiteljima, odgajateljima i pastoralnim radnicima da shvate strašnu stvarnost zlostavljanja. Podsjeća nas sve da u središtu i na početku svakoga promišljanja i razumijevanja mora biti prihvaćanje, prepoznavanje, slušanje ranjenih osoba.

Ponovno čitanje, revizija i provjera poštosti i patnje zlorabe moći, savjesti i seksualnog zlostavljanja, koje provodi i crkveno osoblje, potreba je i zadaća s kojima se treba odmah suočiti u svim stvarnostima i na svim razinama Crkve. To uključuje reviziju i obnovu teoloških, duhovnih, pastoralnih koncepata i kanonskoga prava, karizmi i ciljeva crkvenih udruga, institucija i organizacija, redovničkih zajednica, instituta posvećenog i apostolskog života, novih oblika posvećenoga života, crkvenih pokreta i raznih skupina u Crkvi.

SADRŽAJ

1.	SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE	8
1)	Seksualnost kao dar	
2)	Stvarnost seksualnog zlostavljanja	
2.	ZNAČENJE SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA	11
1)	Zlostavljanje osobe	
2)	Zloraba odnosa	
3)	Nevaljanost pristanka u slučaju zlostavljanja	
4)	Zlostavljanje je definirano subjektivnim iskustvom	
3.	DEFINICIJA SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA	15
1)	Elementi koji definiraju seksualno zlostavljanje	
2)	Razlika između seksualnog zlostavljanja bez i s fizičkim kontaktom	
	a) Seksualno zlostavljanje bez fizičkog kontakta	
	b) Seksualno zlostavljanje uz fizički kontakt	
	c) Nehotični i neophodni fizički kontakti	
4.	ŽRTVE I MJESTA SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA	20
1)	Maloljetnici i ranjive odrasle osobe	
2)	Osobe ranjene zlostavljanjem	
3)	Zlostavljanje u obitelji i obiteljskom okruženju	
4)	Zlostavljanje djece	
5)	Zlostavljanje unutar Crkve	
5.	KARAKTERISTIKE ZLOSTAVLJANJA	24
1)	Različiti oblici zlostavljanja	
2)	Asimetričan odnos	
3)	Preduvjeti zlostavljanja i navođenje	
4)	Ciljani pristup da se žrtva okruži	
5)	Izolacija žrtve i obveza šutnje	
6)	Zlostavljanje intime i nutrine žrtve	
7)	Zlostavljanje putem interneta i društvenih mreža	

6. POSLJEDICE ZA ŽRTVU

32

- 1) Traumatsko iskustvo
- 2) Zlostavljanje utječe na cijelu osobu
- 3) Zlostavljanje dovodi do egzistencijalne krize
- 4) Posljedice zlostavljanja
 - a) Psihološke posljedice
 - b) Fizičke posljedice
 - c) Psiho-socijalne posljedice
 - d) Posljedice u ponašanju
 - e) Duhovne posljedice

7. OSOBA KOJA ZLOSTAVLJA

38

- 1) Profil zlostavljača
- 2) Poremećaji seksualne preferencije
- 3) Afektivna nezrelost i poremećaji osobnosti
- 4) Od zlostavljanih osoba do zlostavljača
- 5) Uzročni čimbenici zlostavljanja
 - a) Egzistencijalna praznina i kompenzacija
 - b) Uzroci ukorijenjeni u dubini osobnosti

8. ZNAČENJE ZLOSTAVLJANJA U CRKVI DANAS

44

- 1) Nadići reduktivno i obrambeno čitanje
- 2) Otvoriti se sustavnom čitanju
- 3) Hrabrost istine
- 4) Zadaća crkvene zajednice
- 5) Skandal nekolicine, osrednjost mnogih
- 6) Sistemski čimbenici

9. ZAŠTITA ŽRTAVA I SPREČAVANJE ZLOSTAVLJANJA

54

- 1) Pozornost prema žrtvi ima potpun prioritet
- 2) Od obrambene akcije do odgovornog i transparentnog stila
- 3) Kultura dijaloga i prevencije
- 4) Prihvat i saslušanje žrtava
- 5) Za kulturu sveobuhvatne i ambijentalne prevencije

10. RAZLUČIVANJE I FORMACIJA KAO PRVI I STALAN PREVENTIVAN RAD 61

- 1) Pozornije i strože razlučivanje
- 2) Strukturni problemi i problemi osobnosti
- 3) Opće načelo u razlučivanju
- 4) Indikacije ponašanja
 - a) Konfuzan odnos s vlastitim identitetom i seksualnošću
 - b) Autoritet kao moć
 - c) Problemi povezani s niskim samopoštovanjem
- 5) Formativni procesi i razvojna čvorišta
- 6) Integracija seksualnosti
- 7) Pozitivni znakovi integracije seksualnosti
- 8) Celibat za Božje kraljevstvo i kvaliteta odnosa
- 9) Trajna formacija
 - a) Na individualnoj razini
 - b) Na razini skupine
 - c) Stil, način života
 - d) Ako nema trajne formacije, postojat će trajna frustracija

SLUŠANJE TEŠKE PATNJE

»I ako trpi jedan ud, trpe zajedno svi udovi« (1 Kor 12,26). Ove riječi sv. Pavla snažno odzvanjaju u mom srcu, konstatirajući ponovno patnje mnogih maloljetnih osoba zbog seksualnog zlostavljanja, zlorabe moći i savjesti koje je počinio znatan broj klerika i posvećenih osoba. To je zločin koji rađa duboke rane boli i bespomoćnosti, prije svega u žrtvama, ali i u njihovim obiteljima i u cijeloj zajednici, bili oni vjernici ili nevjernici. Gledajući u prošlost, nikada neće biti dovoljno ono što se učini za traženje oprosta i kao pokušaj ispravljanja nanesene štete. Gledajući prema budućnosti, potrebno je učiniti svaki mogući napor kako bi se stvorila kultura koja je u stanju spriječiti da se dogode takve situacije, ali i da se spriječi mogućnost njihova zataškavanja i nastavljanja. Bol žrtava i njihovih obitelji također je naša bol, stoga je hitno potrebno još jednom potvrditi našu predanost jamčenju zaštite maloljetnika i odraslih u situacijama ranjivosti.

(Pismo svetog oca Franje Božjem narodu, 20. kolovoza 2018. godine)

SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE

1

1) SEKSUALNOST KAO DAR

U kršćanskoj viziji ljudska osoba stvorena je na sliku i priliku Božju. To čini njezino dostojanstvo kao muškarca i žene. Ta vizija vrednuje svačiju različitost i uzajamnost jer su muškarac i žena stvoreni jedno za drugo, nasljeđujući Boga Oca koji je sve za čovjeka.

Seksualnost je u isto vrijeme dar i zadatak koji prožima razvoj osobnosti i sposobnosti relacija s drugima i s Drugim, omogućuje prihvaćanje i vrednovanje različitosti drugoga kao drugoga-od-sebe, bez homologiziranja ikoga sebi. Tako življena, seksualnost omogućuje uistinu komplementarne relacije s poštovanjem. To je ono što daje energiju životu i svakom odnosu: to je božanski blagoslov!

Da bi se očuvala ljudska i kršćanska vrijednost seksualnosti, tijekom vremena definirane su moralne norme u službi dobrobiti osobe na razini pojedinca i zajednice. U povijesti kršćanstva te su norme ponekad riskirale da budu idealizirane i apsolutizirane, zamjenjujući gotovo same vrijednosti seksualnosti ili ih zasjenjujući; završavajući svođenjem vizije seksualnosti na čisto moralno ponašanje, poput niza impulsa koje valja mukotrpno prevladavati, i na područje života u kojem se svaki prijestup smatra teškim grijehom koji se kažnjava strogim kaznama.

Ovo reduktivno tumačenje katkad je dovelo do naglašavanja zabrana više od ljepote seksualnosti. Više je naglašavan negativan vid nego stvarnost dara primljena odozgo, favorizirajući tako nepovjerljiv stav kršćana, redovnika i klera prema spolnosti kao takvoj.

2) STVARNOST SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA

Seksualno zlostavljanje maloljetnih i ranjivih osoba fenomen je prisutan od početaka čovječanstva. U svim kulturama i religijama to je bio tabù i takvim se smatrao, a ujedno je ocjenjivan kao teški zločin. U Starom zavjetu iskustvo Božjeg naroda govori o Božjoj solidarnosti i strastvenosti za svoj narod i za dobro svih. Posebno se ističe njegovo

opredjeljenje za udovice, siromašne i siročad. U Novom zavjetu Isus krši tradicionalne norme i obrasce u vezi s bolesnicima, ženama i djecom. Prihvaća malene i stavlja ih u središte svojega poslanja kao uzor onima koji traže Božje kraljevstvo, čineći tako revolucionaran potez s obzirom na inferioran položaj koji je tadašnja kultura namijenila djeci. Isus se predstavlja kao čuvar i branitelj djece kada upozorava svakoga tko im naudi: »Onomu tko bi sablaznio jednoga od ovih najmanjih što vjeruju, daleko bi bolje bilo da s mlinskim kamenom o vratu bude bačen u more« (Mk 9,42).

ZNAČENJE

SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA

2

1) ZLOSTAVLJANJE OSOBE

Da bismo razumjeli što znači seksualno zlostavljanje i što se u njemu događa, potrebno je usredotočiti se na njegovu genezu i dinamiku. Zlostavljanje se uvijek događa unutar asimetričnog odnosa između odrasle i maloljetne osobe ili osobe ranjive zbog psihološke strukture ili situacije slabosti i krhkosti povezane s trenutkom u njezinu životu¹. Taj se odnos stoga nikada ne može definirati kao ravnopravan odnos upravo zbog različitosti moći koja ga karakterizira i konstituira.

Dinamika i čin zlostavljanja nikada se ne tiču samo jedne dimenzije osobe, ne utječu i ne narušavaju samo fizičku dimenziju, već uvijek vrijeđaju cijelu osobu u njezinu integritetu i dostojanstvu. Zajedno sa zlostavljansom osobom, negativna i bolna iskustva proživljavaju i obiteljski, društveni i crkveni konteksti u kojima se zlostavljanje dogodilo i događa.

Posljedično, zloraba moći, savjesti i seksualno zlostavljanje nikada se ne mogu svesti na dvije osobe ili na broj osoba koje su izravno uključene, odnosno na žrtve, već nanose štetu, uvredu i skandal cijelom obiteljskom, društvenom i crkvenom ambijentu u kojem je zločin počinjen².

¹ U svrhu ovih odredbi:

- a) *maloljetnik* je svaka osoba mlađa od osamnaest godina ili koja je prema zakonu s njom izjednačena;
- b) *ranjiva osoba* je svaka osoba u stanju nemoći, tjelesne ili mentalne nesposobnosti ili lišenosti osobne slobode koje, makar samo povremeno, ograničuju njezinu sposobnost da razumije ili želi, ili da se odupre onome čime će je se povrijediti. (Apostolsko pismo u obliku motuproprija vrhovnog svećenika Franje, *Vos estis lux mundi*, Država Grad Vatikan, 7. svibnja 2019.).

² »Zlostavljanje... Zločin koji zadaje duboke rane boli i bespomoćnosti, prije svega u žrtvama, ali i u njihovim obiteljima i u cijeloj zajednici, bili oni vjernici ili nevjernici.« (Papa Franjo, *Pismo Božjem narodu*, 20. kolovoza 2018. godine)

2) ZLOPORABA ODNOSA

Svako zlostavljanje uvijek se događa unutar relacije i odnosa izgrađenog na međusobnom povjerenju koje je ozbiljno i nepopravljivo iznevjereno i ranjeno.

Ono što pogoduje i njeguje motiv zlostavljanja obično je moć koju jedna osoba ima nad drugom, do te mjere da ponizi njezino dostojanstvo, svodeći je na predmet koji se može koristiti za zadovoljenje svojih potreba. Zlostavljač koristi tu moć iskorištavanjem superiornosti, koja se može povezati s godinama, ulogom i autoritetom koji iz njega proizlazi, ali i s njegovom slavom, njegovim prestižem, njegovim stilom vođenja (*leadership*), također duhovnim i karizmatičnim. On je sklon manipulirati svojim podređenima vlastitom sposobnošću i inteligencijom ili drugim stvarima, čak i iskrivljenom i instrumentalnom uporabom Božje riječi i vjerskih vrijednosti, lukavstvom i koristeći se – ako je potrebno – vlastitom fizičkom snagom.

Te karakteristike, koje se konkretno očituju u stilu izrazito manipulativne moći, dovode podređenu osobu (maloljetnu ili ranjivu odraslu osobu) u situaciju ovisnosti koju sama žrtva pasivno i nesvjesno trpi, gubeći vlastitu kritičku sposobnost i potrebnu svijest da se udalji od onoga što se događa, a ne da to trpi. Zlostavljač stvara relacijski kontekst koji, ne poštujući više granice drugoga i podvrgavajući ga vlastitoj dominaciji, upravo pogoduje uvjetima zlostavljanja.

Granice koje valja poštivati te dopušteno i prihvatljivo izražavanje bliskosti i privrženosti mogu se razlikovati od kulture do kulture, međutim u svakoj kulturi seksualnost se smatra intimnošću osobe, onim što prirodan osjećaj srama štiti i onim na što nitko izvana ne može nasrtati bez pristanka drugoga.

3) NEVALJANOST PRISTANKA U SLUČAJU ZLOSTAVLJANJA

Kod maloljetne osobe ne postoji odgovarajuća i stvarna sposobnost pristanka na prijedloge zlostavljača. Pa i ako maloljetnik izrazi svoj verbalan ili neverbalan pristanak, to se ne smije smatrati relevantnim kako bi se isključilo zlostavljanje, čija odgovornost uvijek ostaje na osobi koja zlostavlja.

4) ZLOSTAVLJANJE JE DEFINIRANO SUBJEKTIVNIM ISKUSTVOM

Onaj tko zlostavlja maloljetnika ili osobu u stanju privremene ili trajne ranjivosti, koristi se manipulacijom i dominacijom tretirajući osobu kao predmet koji se može posjedovati i koristiti za vlastitu svrhu. Različite seksualne aktivnosti u koje je žrtva uključena nisu uvijek obilježene eksplicitnim nasiljem, ali uvijek izražavaju nasilje. Tako i sva nemoralna ponašanja nisu uvijek kažnjiva, ali uvijek imaju negativne posljedice za zlostavljanu osobu.

Uvijek treba imati na umu da stvarno zlostavljanje ne definiraju samo objektivni kriteriji, prema važećim propisima, već i subjektivno iskustvo, patnja i posljedice koje ostaju u životu osobe koja je bila žrtva.

DEFINICIJA

SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA

3

1) ELEMENTI KOJI DEFINIRAJU SEKSUALNO ZLOSTAVLJANJE

Još uvijek ne postoji univerzalna definicija seksualnog zlostavljanja. To je tako zbog kulturoloških razlika i normi koje su uspostavile pojedine države, što stoga i znanstveno otežava uniformiranje kriterija. Svjetska zdravstvena organizacija (SZO; WHO) definira seksualno zlostavljanje u kontekstu zlostavljanja maloljetnih osoba na sljedeći način: »Zlostavljanje ili maltretiranje djece predstavljaju svi oblici fizičkog i/ili emocionalnog maltretiranja, zanemarivanja ili nemara, kao i seksualnog ili drugog iskorištavanja koji uzrokuju stvarnu ili potencijalnu štetu po zdravlje, preživljavanje, razvoj ili dostojanstvo djeteta, u kontekstu odnosa odgovornosti, povjerenja ili moći.«

WHO pravi razliku između fizičkog, seksualnog, emocionalnog ili psihičkog zlostavljanja i zanemarivanja, definirajući seksualno zlostavljanje kao »uključivanje maloljetne osobe u seksualne radnje koje ona ne razumije u potpunosti, na koje ne može pristati ili za koje maloljetna osoba još nije dosegla adekvatan stupanj razvoja, ili koje krše zakon ili društvene tabue. Maloljetnike mogu seksualno zlostavljati i odrasli i drugi maloljetnici koji su, zbog svoje dobi ili stupnja razvoja, u poziciji odgovornosti, povjerenja ili moći prema žrtvi.«³ Definicija Bange/Deegener inzistira na važnom kriteriju, onom pristanka: »Seksualno zlostavljanje djece odnosi se na bilo koji seksualni čin koji se izvodi nad ili pred djetetom protiv njegove volje ili za koji dijete nije u mogućnosti svjesno pristati zbog svoje fizičke, mentalne, kognitivne ili jezične inferiornosti. Zlostavljač zlouporabljuje svoju poziciju moći i autoriteta kako bi zadovoljio vlastite potrebe na štetu djeteta.«⁴

³ WHO, *Globalno izvješće o nasilju i zlostavljanju*, 2002.

⁴ Dirk Bange, Günther Deegener. Sexueller Mißbrauch an Kindern. Beltz, J., 1996.

2) RAZLIKA IZMEĐU SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA BEZ I S FIZIČKIM KONTAKTOM

Za globalno razumijevanje fenomena seksualnog zlostavljanja potrebno je razmotriti razliku između čina s fizičkim kontaktom ili bez fizičkog kontakta.

a) Seksualno zlostavljanje bez fizičkog kontakta

Čini bez fizičkog kontakta zahtijevaju posebnu pozornost jer se često ne prepoznaju kao seksualno zlostavljanje, iako to jesu ili mogu biti. Evo nekoliko primjera za razumijevanje njihove ozbiljnosti: govori koji aludiraju na seksualnost kako bi izazvali znatiželju ili zanimanje. U tim slučajevima riječ je o verbalnom uznemiravanju usmjerenom na zlostavljanje uz izravnu uključenost maloljetnika. Jednako tako, seksualnim zlostavljanjem treba smatrati ismijavanje i omalovažavanje maloljetnikâ u pogledu njihovog seksualnog identiteta verbalnim ili neverbalnim komentarima: pogledima, gestama, stavovima, namigivanjima, ali i opresivnom nazočnošću ili opsesivnom bliskošću koja teži kontroliranju i invaziji na život žrtve uzrokujući joj nelagodu i neugodnost. Manipuliranje, poticanje ili prisiljavanje maloljetnikâ da se skinu, dodiruju ili izvode autoerotske čine u izravnoj ili neizravnoj prisutnosti odrasle osobe, varijanta je voajerizma, ozbiljnog oblika nepoštivanja druge osobe i navođenja na zlo.

Sve se to također može događati i na društvenim mrežama, kako putem glasovnih i izravnih kontakata, tako i putem poruka i/ili slika. Osim toga, komunikacija putem interneta omogućuje predstavljanje virtualnim identitetom koji maskira stvarnu osobu, dajući slobodu vlastitim instinktima, bez ikakva neposredna rizika da se bude prepoznat.

Predstavljanje pornografskog materijala (slika, tekstova, filmova i sl.) maloljetnicima predstavlja seksualno zlostavljanje, kao i egzibicionistički čini u prisutnosti maloljetnika, kako u stvarnom životu tako i na internetu. Oblik zlostavljanja je i raspačavanje pedopornografije ili kompromitirajućih slika u svrhu ucjene ili trgovine. Osim toga, seksualno

zlostavljanje bez fizičkog kontakta uključuje navođenje i/ili prisiljavanje maloljetnikâ na prostituciju i seksualno iskorištavanje, na to da izlažu svoje tijelo radi postavljanja slika na internet, prikupljanja, razmjene i proizvodnje pederografije.

b) Seksualno zlostavljanje uz fizički kontakt

Seksualno zlostavljanje općenito je povezano sa činima koji uključuju fizički kontakt. To se može dogoditi na različite načine i u različitim stupnjevima. Može se sastojati od bliskosti koja isprva ne izaziva sumnju, no koja ima tendenciju da postane mutna i pretjerana. Kontinuirano traženje smanjenja udaljenosti kako bi se ostvario fizički kontakt, pa i kroz naizgled bezazlene geste, može se izraziti na različite načine: dugo držanje ruku drugoga u svojima, dugo sjedenje vrlo blizu maloljetnika, nošenje u naručju i ljubljenje maloljetnika ili drugi oblici ponavljalog fizičkog kontakta. Takva ponašanja postaju opasna tim više ako se razvijaju prema unaprijed smišljenim, namjernim i sve uključenijim činovima fizičkog kontakta, čineći namjeru zlostavljača očitijom.

Čini s tjelesnim kontaktom uključuju sva namjerna nametljiva dodirivanja tijela drugoga, preko i ispod odjeće, a posebice intimnih dijelova, erogenih zona, grudi, unutarnje strane bedara, područja prepona, genitalija, anusa itd.

Drugi oblici fizičkog kontakta su zagrljaji, milovanje i poljupci po svim dijelovima tijela. Osoba koja zlostavlja poziva, provocira ili pretendira da maloljetnik ili maloljetnica nad njom izvrši sve ove oblike fizičkog kontakta: to jasno očituje zlorabu ovlasti nad savješću i postupcima maloljetnika. Naposljetku, seksualno zlostavljanje uz fizički kontakt izražava se u svim oblicima seksualnih odnosa, koji se tiču svih čina, pokušaja ili izvršenih čina, vaginalne, analne ili oralne penetracije penisom, prstima ili drugim predmetima. Uključeni su i svi kontakti između usta i usta, usta i genitalija, anusa ili drugi.

c) Nehotični i neophodni fizički kontakti

Potrebno je razlikovati fizičke i nefizičke kontakte u kontekstu seksualnog zlostavljanja, kao što smo vidjeli, te neželjene fizičke kontakte koji uključuju »nevinu« i posve nenamjerno, slučajno i površno ponašanje odraslih prema maloljetnicima. Kada se to dogodi, nesporazum se može i mora razjasniti što je prije moguće, čim odrasla osoba shvati moguću nelagodu maloljetnika. To valja učiniti s taktom i delikatnošću, na transparentan, izravan i eksplicitan način, kako bi maloljetnik bio umiren i kako se ne bi osjetio uzrujano.

Nadalje, iz opisanoga valja isključiti sve fizičke kontakte neophodne za bilo kakvu njegu, podršku ili intervenciju u hitnim situacijama. Ako je moguće, te aktivnosti trebaju obavljati kvalificirane i kompetentne osobe, na profesionalan i odgovoran način, objašnjavajući ih i čineći ih transparentnima maloljetnicima i ostalim prisutnima. U hitnim situacijama može se zatražiti od osoba iste dobi i spola ono što treba učiniti, a zatim objasniti maloljetniku, eventualno ga uključiti te se okružiti drugim osobama oko sebe. Na taj način jamče se prvi informirani pristanak, poštivanje dostojanstva osobe i transparentnost za intervenciju prve pomoći.

ŽRTVE I MJESTA

SEKSUALNOG ZLOSTAVLJANJA

4

1) MALOLJETNICI I RANJIVE ODRAŠLE OSOBE

Maloljetnik je osoba koja se, bez navrših 18 godina, nalazi u situaciji da još nije u potpunosti sposobna svjesno, slobodno i odgovorno odlučivati o svojim činima i o činima drugih. Ranjiva punoljetna osoba je osoba bilo kojeg spola koja, unatoč punoljetnosti, nije u stanju svjesno, slobodno i odgovorno odlučivati o svojim činima i o činima drugih, zbog ograničenja psihičke ili fizičke prirode, privremenih ili stalnih.

2) OSOBE RANJENE ZLOSTAVLJANJEM

Općenito se može reći da su među maloljetnicima žene više izložene riziku od zlostavljanja u svim njegovim oblicima. Isto tako, djeca i osobe s tjelesnim, mentalnim, kognitivnim ili bihevioralnim teškoćama su pod visokim rizikom, posebno u strukturama koje su rezervirane za njih. Zlostavljane osobe mogu biti maloljetne osobe s problemima zbog traume pretrpljene prije zlostavljanja, s niskim samopoštovanjem, s psihičkim i fizičkim ranjivostima, s neafektivnim, konfliktnim, kaotičnim, autoritarnim, patološkim obiteljskim situacijama koje često dovode do izolacije, isključenosti, napuštanja, zanemarivanja; i potiču snažnu psihološku i duhovnu ovisnost o odraslim skrbnicima, bili oni laici, klerici ili redovnici, muškarci ili žene. No, među zlostavljanim danas nalazimo i maloljetnike s normalnom obiteljskom prošlošću i dobrim samopoštovanjem, sigurnošću, asertivnošću, inteligencijom i sposobnošću kompeticije.

3) ZLOSTAVLJANJE U OBITELJI I OBITELJSKOM OKRUŽENJU

Obitelj i šire obiteljsko okruženje *de facto* su mjesta s najvećom stopom zlostavljanja. Ta ozbiljna stvarnost dovodi u pitanje cjelokupan obiteljski pastoral, a prije svega kvalitetu odgojnih koraka samih roditelja u kontekstu trajne formacije. Suočeni s tom dramatičnom stvarnošću, kritičko i točno promišljanje o seksualnosti i seksualnom identitetu, o afektivnosti, o integraciji agresivnosti, o stilu i načinu življenja, kako o relacijama kao odraslih osoba koji imaju zadatak i težinu autoriteta, tako

i o edukativnim kontekstima u kojima se pastoral dotiče tih pitanja i ukazuje na putove koje valja slijediti. Posebnu pozornost treba posvetiti različitoj dinamici moći svojstvenoj sadržajima i procesima odlučivanja u obiteljskom, društvenom i crkvenom okruženju.

Javlja se potpuna potreba ponovnoga predlaganja specifične vrijednosti ženskosti i muškosti, dragocjene komplementarne međusobne edukativne funkcionalnosti oca i majke zajedno s vrednotama relacije, pratnje, edukacije, s posebnom pažnjom na razdoblje pred-adolescencije i adolescencije. Jednako važna i žurna jest inteligentna edukacija o korištenju društvenih medija i mrežnih kontakata.

4) ZLOSTAVLJANJE MEĐU MALOLJETNICIMA

Zlostavljanje među maloljetnicima može se dogoditi zbog superiornosti glede dobi, iskustva, fizičke snage ili zbog psiholoških ili mentalnih poremećaja, oblika emocionalne i relacijske nezrelosti ili situacija osobne ili ambijentalne degradacije. Ili se mogu odvijati zbog odmazde, natjecanja, potvrđivanja ili testiranja nečijega seksualnog identiteta kako bi ga skupina prihvatila ili kako bi preuzela kontrolu nad njim ili nekim od njezinih posebno problematičnih članova, ali i jednostavno kako bi se imitiralo, oponašalo ono što se vidjelo na internetu ili u masovnim medijima, ili iz čiste radoznalosti. Težina zlostavljanja i njegove teške posljedice zasigurno ne gube na žestini i težini pred razlozima i postupcima koji se mogu činiti beznačajnima.

5) ZLOSTAVLJANJE UNUTAR CRKVE

Zlostavljanje unutar Crkve mogu počiniti članovi klera ili kongregacija i redovničkih zajednica i instituta posvećenog života nad maloljetnicima i odraslim osobama, dakle svećenici, trajni đakoni, redovnici i redovnice, posvećene osobe. Osim toga, mogu biti uključeni i laici: vjeroučitelji, odgovorni za crkvena tijela i obrazovne strukture na neki način povezane s Crkvom, pastoralni radnici poput sakristana, čitača, izvanrednih djelatnika euharistije, akolita, voditelji zborova, katehete, nositelji raznih pastoralnih aktivnosti, treneri ili animatori sportskih ekipa vezanih uz

župe ili vjerske ustanove, odgojitelji u različitim dobnim skupinama u pastoralu mladih, odgovorni u udrugama mladih, liturgijskim skupinama, pokretima i novim zajednicama, volonterskim udrugama povezanim s Crkvom. Rizične su stvarnosti nadasve institucije s neuvjetovanim vodstvom i povezane uz osobu (u kojima se ne poštuje pravilo periodične i demokratske zamjene vlasti), ili institucije u kojima djeluje patrijarhalno-matrijarhalna logika, izrazito autoritarna, ideološka i fundamentalistička. Ali postoje i institucije sa suprotnim tendencijama, unutar kojih se uloge vlasti i formacije ne žive dovoljno jasno, niti su jasni ciljevi apostolata. To su dvije krajnosti koje zamagljuje transparentnost i onemogućuju otkrivanje i rješavanje bilo kakvih situacija sumnje na zlostavljanja, na stvarnu zloporabu moći, savjesti i na seksualna zlostavljanja ili zlostavljanja koja su se već dogodila, a koje je sustav pokrio, zataškao.

Većina se tih zloporaba i zlostavljanja dogodila i događa u crkvenim ustanovama kao što su internati, škole, rekreacijski objekti, domovi za skrb i njegu, kuće za odmor kojima su roditelji s najvećim povjerenjem povjerali svoju djecu, vjerujući da su sigurna i zaštićena. Te institucije nude situacije i mogućnosti suživota u određenoj stabilnosti, a da pritom ne izazivaju posebne sumnje.

Nedavna istraživanja pokazala su da je u Crkvi zlostavljano više muškaraca nego žena. Ali su i odrasle osobe doživjele zlostavljanja od klerikâ, redovnikâ i redovnica, i drugih crkvenih suradnika. Ovo je sasvim drukčije zlostavljanje od seksualnog zlostavljanja maloljetnika od svećenikâ i crkvenog osoblja, ali je jednako ozbiljno, u svim svojim izrazima, posebice zlostavljanje od poglavara ili nadređenih nad onima koji imaju podređenu ulogu, kao što su mladi ili odrasli u formaciji, ili od klerikâ i crkvenih suradnika prema ranjivim odraslim osobama.

Nadalje, zlostavljanje se odnosi i na sve oblike uvjetovanja, prevara i zloporabe moći, manje ili više prikrivenih, te na sve oblike transgresivnih i opresivnih ponašanja crkvenih osoba i crkvenih suradnika prema odraslim osobama koje imaju podređen položaj prema njima, koje su u formaciji ili koje im se obraćaju za duhovnu pratnju ili za sakrament pomirenja, da zatraže pomoć ili druge pastoralne potrebe ili usluge.

KARAKTERISTIKE ZLOSTAVLJANJA

5

1) RAZLIČITI OBLICI ZLOSTAVLJANJA

Vrlo je važno znati da je seksualno zlostavljanje, općenito, zadnja karika u lancu zlostavljanja drugoga: zloraba njegove osjetljivosti i njegove savjesti, njegove slobode i njegovih osjećaja, njegovih izbora i njegovih prosudbi. Upravo zbog toga govorimo o zlorabi relacija, povjerenja, uloge, moći ili o verbalnom, emocionalnom, fizičkom, psihičkom, seksualnom pa i duhovnom zlostavljanju.

Posebnu pozornost treba usmjeriti na ono što se definira kao emocionalno zlostavljanje: sramoćenje, ismijavanje, preziranje, prijetee geste. Emocionalno zlostavljanje kod zlostavljača je uvijek prisutno uz emocionalnu ucjenu koja ima velik utjecaj na maloljetne i ranjive osobe: privilegiranje osobe kroz poklone i različite oblike preferencije, dijeljenje tajni, održavanje veza kontrole. Taj oblik, koji je već izraz zlorabe ovlasti, može biti prisutan istodobno s fizičkim i seksualnim zlostavljanjem, a u svakom je slučaju u skladu s njim.

Također treba naglasiti da se u seksualnom zlostavljanju uvijek provodi oblik nasilja, izražen izravno ili neizravno, pasivno ili aktivno: s tim se također često povezuju stavovi koji izražavaju nasilje kao što su maltretiranje, zanemarivanje, preziranje, određen sadizam, redukcija do stanja ropstva najslabijih i najranjivijih.

Potrebno je zapamtiti da je povreda intimnosti uvijek ozbiljna radnja i s vrlo delikatnim posljedicama po integritet osobe, bez obzira radi li se o kaznenom djelu prema kanonskom i/ili građanskom pravu.

2) ASIMETRIČAN ODNOS

Svaki se oblik zlostavljanja između ljudi događa u asimetričnom odnosu. Odnos nejednakosti, koji može negativno evoluirati u odnos manipulacije i moći, posljedica je superiornosti odrasle osobe kao takve prema maloljetniku ili uloge autoriteta koju osoba ima u odnosu na onu u situaciji inferiornosti i ovisnosti. Zloraba pripada procesu korupcije i transformacije legitimnog autoriteta u perverznu dinamiku moći,

nadmoći, dominacije, posjedovanja nad jednom ili više osoba koje se nalaze u situaciji egzistencijalne ranjivosti i ovisnosti.

Zbog toga seksualno zlostavljanje dolazi izdaleka, ono se priprema i prethodi mu skup čina i izbora ukorijenjenih u psihodinamici onoga koji ili one koja zlostavlja, u poremećenim ili u mašti umišljenim spoznajama koje se potom čine i provode u vlastitom životu kako bi se uvjetovalo, utjecalo, kontroliralo i odabranu žrtvu učinilo sve više i više ovisnom.

3) PREDUVJETI ZLOSTAVLJANJA I NAVOĐENJE

Dinamika seksualnog zlostavljanja uključuje tri faze: preduvjete koji zlostavljača navode na planiranje zlostavljanja, korake navođenja i provedbu zlostavljanja.

Na početku planiranja zlostavljanja, čak i ako nije percipirano i obrađeno kao takvo, postoje fantazije o frustriranim potrebama koje čekaju na zadovoljenje, rane ostavljene duboko u osobi, nikad izražene ili zabranjene latentne želje, zajedno s emocijama i osjećajima koje hrane ideje, narcističkim pretenzijama i očekivanjima koja, međutim, subjekta ne uznemiruju previše na moralnoj i psihološkoj razini.

U mašti se razrađuju i stvaraju situacije koje omogućuju zadovoljavajuća iskustva i erotsko-genitalna uzbuđenja povezana s eksplicitnim radnjama s maloljetnicima ili podređenim osobama. To su bijedne kompenzacije koje subjektu ne mogu pružiti ni trajno zadovoljstvo ni stabilnu ravnotežu. U svakom slučaju, stalan povratak fantazijama potiče odluku da se s izmaštanih iskustava prijeđe na njihovo konkretno ostvarenje.

Paralelno, savjest progresivno gubi svoju funkciju organa procjene i moralnoga prosuđivanja u svjetlu odabranih vrednota i ideala, ili jednostavno utemeljenih na poštovanju druge osobe. Dok je afektivnost sve manje privučena željom za ljubavlju po srcu Božjem, pojedinac tako dolazi do dopuštanja sebi da prijeđe iz fantazije u stvarnost, počevši od bezazlenih gesta koje ne izazivaju zabrinutost kod drugih ili koje se, jednostavno, čine da izražavaju samo dobre i iskrene osjećaje, prihvata i dobronamjernost.

Nakon što su prevladani unutarnji inhibicijski elementi, potrebno je prevladati vanjske, odnosno oko sebe i potencijalne žrtve izgraditi okruženje prihvata, prijateljstva, sigurnosti i zaštite. Svojim manipulativnim sposobnostima svećenik ili posvećena osoba može uvjeriti obiteljsko, društveno i crkveno okruženje u pouzdanost kako bi od početka otklonio svaku moguću sumnju u sebe i u svoje nakane.

Na kraju, ostaje mu samo da svlada otpor žrtve, stvarajući s njom snažnu i ekskluzivnu vezu kroz posebnu pažnju kao što su pokloni, promocije, privilegije, izvanredne investicije, ekskluzivne pozivnice, zadivljujuća obećanja itd. Time se stvara ekskluzivna relacija koja ima za cilj uhvatiti žrtvu u zamku zatvaranjem svih izlaznih vrata i svake mogućnosti traženja pomoći kako bi se oslobodila same relacije.

Važan aspekt dinamike zlostavljanja odnosi se na proučene i korištene taktike prema predviđenoj žrtvi. Zlostavljanje je složen proces koji od zlostavljača zahtijeva inteligenciju i vrijeme. Najizazovniji i najosjetljiviji dio je navođenje žrtve (opisano izrazom *grooming*). Specifičan element toga procesa jest namjera zlostavljača da odabere i namami moguću žrtvu tako što će joj se početi udvarati i postupno je sve više vezati za sebe. Tom dinamikom zbližavanja uspostavlja se preferencijalan i partikularan odnos sa žrtvom koja je progresivno izolirana iz kruga svojih uobičajenih i svakodnevnih odnosa.

Ovaj odnos se također učvršćuje uspostavljanjem niza dinamika ekskluzivnosti kao što je, primjerice, brižna i naizgled nezainteresirana pažnja, izvanredna spremnost da se brine o njoj, jedinstvena sposobnost da se relacija između njih dvoje učini kao nešto nevjerojatno lijepo, ali za koju nitko ne bi trebao znati (»Ovo između nas je tajna, ne govori nikome!«), no sve je obilježeno stavom izrazite manipulacije.

Zlostavljač bira žrtvu uglavnom na temelju stupnja ranjivosti ili ovisnosti osobe, ali prije svega – kao savršeni narcis koji uvijek u središte stavlja vlastitu osobu – poduzima korake kako bi se smjestio u sigurnost sustavnom igrom moći u kojoj središnju ulogu imaju afektivna manipulacija i uplitanje u svakodnevnu stvarnost žrtve.

4) CILJANI PRISTUP DA SE ŽRTVA OKRUŽI

Nakon što je postignut određen stupanj povjerljivosti, osoba koja zlostavlja počinje aktivirati neke testne rituale kako bi provjerila jesu li stvorena bliskost i ovisnost stvarne i postižu li ovisnost kojoj zlostavljač teži, te je li veza s potencijalnom žrtvom tako konsolidirana do mjere da pasivno prihvaća prve neopažene namjerne prijestupe.

Dok se uvjerava u stabilnost relacije, zlostavljač slijedi svoj cilj imajući uvijek na umu okruženje potencijalne žrtve. Emocionalnoj bliskosti i socijalnoj podršci postupno se dodaju verbalne aluzije, neobavezni i razigrani fizički dodiri, prije nego što zlostavljač sve ciljanije napreduje prema nedoličnom ponašanju.

Kako bi izbjegao sumnju i uplitanje trećih osoba, onaj koji manipulira ranjivijom osobom u svoje planove uvijek uključuje okolinu, zamagljujući percepciju najbližih i najrelevantnijih osoba žrtvi, pokazujući se i čineći se poznatim i prepoznatim kao pouzdana osoba. Čineći to, zlostavljač progresivno stvara zatvoren i praktički neprohodan krug oko žrtve, postajući joj jedina referenca. To mu omogućuje da ima sve više moći nad njom. Navođenje i kontrola tipični su relacijski, afektivan i emocionalan registar za zarobljavanje žrtve. Osoba koja je na taj način okružena bori se da razluči što se događa u odnosu, a također i u konkretnim gestama. Jako je dezorijentirana i nipošto ne pristaje: zato u ovoj fazi nije neuobičajeno da zlostavljač žrtvi da alkohol ili drogu kako bi pristala na ispunjenje njegovih namjera. S jedne strane on je zavodi, s druge je kontrolira, a zapravo je sve više koristi kao svoje vlasništvo.

Takve manipulativne radnje i manevri stvaraju duboku razdijeljenost u dubini osobe, s posljedičnom zbunjenošću i emocionalnom i kognitivnom disocijacijom, što pogoduje raslojavanju u dubinama sukobljenih osjećaja i emocija: zadovoljstva i krivnje, srama i samoprezira te ponosa da je cijenjena-privilegirana, bespomoćnosti i straha, tjeskobe i izolacije. Ova zbrka rezultira oblikom ovisnosti koji je vrlo sličan stanju ropstva, što žrtvu dovodi da se sve više veže za zlostavljača izolirajući se od drugih. Ta isprepletenost raspoloženja, emocija, misli, osjećaja toliko

je duboka i destabilizirajuća da ugrožava psihički integritet žrtve, pa i nakon niza godina, ako se zlostavljanje nije moglo ponovno elaborirati.

5) IZOLACIJA ŽRTVE I OBVEZA ŠUTNJE

Manipulacija, ostvarena zlostavljačevom progresivnom nametljivošću, gurajući žrtvu u izolaciju, stvara prepreku između nje i svijeta te osjećaj odbačenosti prema samoj sebi, posebice svojim emocionalnim potrebama i svojoj seksualnosti. U toj dramatičnoj usamljenosti, zlostavljač zauzima središnje mjesto u žrtvinu životu, gotovo uvijek postaje jedina osoba kojoj se žrtva povjerava i nadasve jedina koja je može osloboditi osjećaja krivnje lažnim, pa i mistificirajućim, uvjeravanjima.

U tom trenutku uvjetovanost postaje stvarna moć i moralno zlostavljanje. Što više uvjetovanost u relaciji zlostavljanja napreduje, to se pokušaji ili nagovještaji otpora zlostavljanju više ignoriraju i zlostavljač im se sve više suprotstavlja. Žrtva je zarobljena u krugu zlostavljanja, prisiljena to prihvatiti kao zajedničku tajnu koju valja čuvati od trećih osoba. Govoreći i glumeći sporazum koji ne postoji, zlostavljač ne samo da »proglašava« žrtvu suodgovornom za samo zlostavljanje, već i učinkovito tjera na šutnju, uključujući prijetnje, iznudu i druge oblike fizičkoga i psihičkoga nasilja. Tako se moć nad njom povećava, što zbog duhovnog autoriteta što zbog crkvene uloge koju ima.

Tako teško ranjena osoba, nažalost, često je to nametanje šutnje prisiljena prihvatiti zbog raznih razloga i duboke unutarnje psihičke dinamike: zbog stvorene ovisnosti, ambivalentnih osjećaja prema zlostavljaču, srama i osjećaja krivnje, straha od gubitka privilegija ili zbog stvaranja razornijih posljedica, straha da ionako nitko neće povjerovati u ono što se događa.

6) ZLOSTAVLJANJE INTIME I NUTRINE ŽRTVE

Kao što se može dobro razumjeti, jednako ozbiljan i središnji vid u dinamici i konkretnoj realizaciji tih oblika nasilja jest zloporaba

najdublje područja osobe, narušavanje njezine intimnosti i nutrine, također i duhovno. Taj sustav manipulacije, koliko suptilan toliko i tragično učinkovit, zapravo navodi žrtvu da se povjerava samo jednoj osobi, da se preda i govori isključivo onome koji ili onoj koja je uzurpirao/la i uvjetovao/la njezinu intimu, u uvjerenju da samo ta osoba i nitko drugi to može razumjeti.

7) ZLOSTAVLJANJE PUTEM INTERNETA I DRUŠTVENIH MREŽA

Umnožavanje društvenih medija i jednostavan pristup internetu predstavljaju velik izazov za djecu, adolescente i mlade. Zapravo gotovo svi imaju *smartphone*, pametni telefon koji je postao glavno sredstvo komunikacije, a digitalnim se profilom vrlo često upravlja na potpuno privatan i autonoman način, čak i s obzirom na roditeljske i odgojno-obrazovne figure. Komercijalni interesi sve su više orijentirani na malene sa seksualnim ili sličnim aluzijama, latentno seksualizirajući djecu putem medija. Problem predstavlja to što digitalizacija djece, pojava koja je u porastu, ne ide ruku pod ruku s neophodnom edukacijom o pravilnom korištenju *medija*. Posljedično, osobno upravljanje internetom sve je više izuzeto od pedagoškog utjecaja odraslih (koji sami često nisu sposobni ispravno riješiti problem), dok su djeca sve više izložena izravnom ili neizravnom seksualnom zlostavljanju putem digitalnoga svijeta. Također je upitno ne riskira li sve veća uporaba društvenih medija i u pastoralnom okruženju da bude nerazmjerna i slabo kontrolirana, što rezultira mogućim izravnim ili neizravnim zlostavljanjem kako od samih maloljetnika tako i od pastoralnih radnika i radnica. Sve pedagoške stvarnosti u koje su djeca, adolescenti i mladi na različite načine uključeni, danas su u većoj opasnosti da postanu mjesto zločina i seksualnog nasilja. Odrasli i institucije su, u pogledu prevencije, suočeni s novim izazovima i moraju biti u stanju usmjeriti budnu i kompetentnu pozornost na rizik od seksualnog nasilja koji se provodi putem društvenih *medija*.

Osim fenomena *cyber-groominga*, koji se odnosi na navođenje potencijalnih žrtava na mreži da započnu vezu koja završava seksualnim nasiljem od

nepoznatih odraslih osoba (često s manje-više pouzdanim virtualnim profilom), vrijedi razmotriti i *cyber-mobbing/ bullying*, koji se sastoji od radnji i stavova uvrede i prijezira, pa i seksualnog zlostavljanja, od osoba iste dobi. Stoga ne smijemo podcjenjivati niti banalizirati digitalno seksualno nasilje koje se provodi u tim slučajevima, jer i ono može dovesti do vrlo ozbiljnih posljedica.

Proizvodnja pedopornografskog materijala poprimila je zabrinjavajuće dimenzije upravo zato što se radi o sve manjoj djeci. To je postao moćan posao. Mogućnosti društvenih medija da proizvode materijal sa seksualnim aluzijama, primjerice putem *sextinga*, dopuštaju da kruži mnogo pedopornografskog materijala. Čini se da ljudi koji namjeravaju zlostavljati djecu, tinejdžere ili mlade putem mreže, iskorištavaju te proizvode u svojim aktivnostima *groominga*.

Nije moguće kontrolirati ponašanje djece korištenjem *društvenih mreža* koje su danas snažan stimulans za privlačnost. Stoga ih je važno vrlo rano educirati o ispravnom i odgovornom korištenju sredstava komunikacije, nudeći im kriterije temeljene na ljudskim i kršćanskim vrednotama. Jasna i zrela vizija dostojanstva sebe i drugih središnji su i važni zahtjevi u edukaciji u korištenju medija.

POSLEDICE ZA ŽRTVU

6

Dugo nas, nažalost, nisu zaokupljale niti previše brinule posljedice koje trauma, poput zlostavljanja, ima na žrtve. Papa Franjo je u svom *Pismu Božjem narodu* iz kolovoza 2018. godine snažno podsjetio da rane nanesene na duši i tijelu osobâ kroz sve oblike zlostavljanja nikada ne prolaze⁵. Svaki naš pokušaj razumijevanja i djelovanja, zacjeljivanja rana i formiranja kulture prevencije, unutar osobne i institucionalne obnove, mora biti utemeljen i vođen slušanjem ranjenih osoba. Svaki hrabar izbor prevencije svoju snagu i odlučnost crpi iz samilosti prema onima koji su toliko patili. Zbog toga smatramo primjerenim prikazati moguće posljedice raznih oblika zlouporabe moći, savjesti i seksualnog zlostavljanja u životima ranjenih osoba.

1) TRAUMATSKO ISKUSTVO

Zlostavljanje je uvijek traumatsko iskustvo koje uključuje cijelu osobu i cijelo okruženje u kojem ona živi. Žrtve na različite načine pate od traumatskih posljedica u srednjoročnom ili dugoročnom razdoblju. Konkretno, posljedice zlostavljanja na maloljetnu osobu ovise o različitim čimbenicima koji se uglavnom tiču tri vida: prirode, odnosa, individualnih i društvenih resursa osobe koja je pretrpjela zlostavljanje. Kvaliteta i kombinacija ta tri vida određuju težinu posljedica. Stoga određene okolnosti postaju presudne: primjerice, to da se žrtvi vjeruje i da je zaštićena, ili način na koji reagiraju obitelj i društveno okruženje nakon otkrića ili otkrivanja onoga što je maloljetna osoba pretrpjela, kao što je presudan i način na koji se nudi profesionalna i kompetentna pomoć. Posljedice koje proizlaze iz zlostavljanja mogu se umanjiti ili suzbiti po dostupnim osobnim, duhovnim, društvenim i terapijskim resursima. Vrlo je sugestivan podatak da tek nešto manje od trećine žrtava može prevladati teške posljedice zlostavljanja, dok dvije trećine od toga

⁵ »Rane nikada ne nestaju i tjeraju nas da oštro osudimo te zločine, kao i da usredotočimo napore na iskorjenjivanje ove kulture smrti.« (Pismo svetog oca Franje Božjem narodu, 20. kolovoza 2018. godine)

pati cijeli život s psihičkim, psihosomatskim, relacijskim, bihevioralnim i duhovnim poremećajima.

2) ZLOSTAVLJANJE UTJEČE NA CIJELU OSOBU

Zlostavljanje se uvijek odnosi na pojedinca u njegovoj ukupnosti i jedinstvu, na njegov društveni, relacijski, obiteljski, duhovni život. Zlostavljanoj su maloljetnoj osobi uništeni djetinjstvo i adolescencija, kako na osobnoj tako i na relacijskoj razini. Zlostavljanje destabilizira njezinu ravnotežu s negativnim posljedicama koje mogu trajati cijeli život, negativno ometa cjelovit razvoj osobe i naposljetku u sadašnjosti iskrivljuje viziju svijeta u koji se može pouzdati i nadu u bolju budućnost.

3) ZLOSTAVLJANJE DOVODI DO EGZISTENCIJALNE KRIZE

Funkcije osobnosti koje su zahvaćene i povrijeđene tim zločinom odnose se na samopoštovanje, prilagodbu stvarnosti, potrebu za emocionalnom sigurnošću, sposobnost stvaranja stabilnih veza, otpor u suočavanju s konfliktnim i stresnim situacijama te sposobnost povjeriti se drugima, vjerovati u život i budućnost. Emocije koje se potiskuju u dubinu, potencijalno opasne za integritet žrtve, su: sram, gađenje prema samom sebi, poniženje, bol, frustracija, razočaranje, ljutnja, strah, krivnja, tuga, osjećaj usamljenosti i izolacije, osjećaj da je osoba izgubila nešto od sebe i uviđanje izmijenjene percepcije vlastite tjelesnosti. Identitet i samopoštovanje, osjećaj pripadnosti i osjećaj života urušeni su i uništeni kao nakon snažnog potresa. Ništa više nije isto.

U zlostavljanju kao i u traumi, osoba gubi ono što joj je bilo najdragocijenije. Žrtva često ima posljedice u obiteljskim, društvenim i profesionalnim odnosima (brak i posvećen život). Čak i ako rane zacijele, uvijek ostaje ožiljak. »Rane ne zastarijevaju.«⁶

⁶ Pismo svetog oca Franje Božjem narodu, 20. kolovoza 2018. godine.

4) POSLJEDICE ZLOSTAVLJANJA

Posljedice zlostavljanja nisu uvijek odmah prepoznatljive kao takve, kao ni njihova težina. Mogu imati više uzroka i potrebna im je točna diferencijalna dijagnoza. Evo nekih posljedica koje se mogu prepoznati i kao pokazatelji zlostavljanja.

a) Psihološke posljedice

Psihološke posljedice zlostavljanja su bezbrojne. Zlostavljanje je poput doživljaja trajnog šoka koji u osobi stvara vrtlog emocija raslojenih u dubini i koje često uzrokuju disocijaciju u sjećanju na događaj. Muka i strah prisutni u žrtvi mogu se očitovati i u napadima panike.

Sram i krivnja uvijek su prisutni te su povezani sa snažnim osjećajem nemoći da se obrani od onoga što se percipira kao mogući napad na svoj život.

Osjećaj koji najviše prati žrtvu jest temeljna tuga koja nikada ne nestaje, poput osjećaja frustracije, usamljenosti, napuštenosti i unutarnje praznine.

Narušena slika o sebi i konfuzni identitet, nepovjerenje u sebe i u život dovode žrtvu do želje da se rastvori i nestane.

Srednjoročno i dugoročno, mogu se pojaviti teški poremećaji osobnosti i raspoloženja, psihijatrijski problemi, sukobi identiteta, depresija, pokušaji samoubojstva ili ponavljajuće misli o tome, posttraumatski stresni poremećaj, korištenje nedozvoljenih supstanci, poremećaji spavanja i/ili noćne more, poremećaji u prehrani, druge psihičke i psihosomatske bolesti, ali i tjelesne rane i bolovi.

b) Fizičke posljedice

Neposredne fizičke posljedice mogu biti rane, modrice, gubitak krvi, ogrebotine, bolovi u trbuhu, upale i infekcije koje zahvaćaju genitalno, analno i oralno područje. Osim toga, mogu se pojaviti simptomi kao što su svrbež, mučnina, proljev i učestalo noćno mokrenje u krevetu. Osim toga, tu su i mogućnosti da tinejdžerice ostanu trudne. Neke tjelesne rane

su manje vidljive i mogu zacijeliti u kratkom vremenu, pa se u trenutku istrage više ne mogu prepoznati kao dokaz.

Srednjoročno i dugoročno, mogu se pojaviti simptomi kao što su spolno prenosive bolesti, gubitak kilograma ili debljanje, gastrointestinalni poremećaji, bolni sindromi, ginekološke patologije i kardiopulmonalni simptomi, samoozljeđivanje, autoagresivno ponašanje i zapuštanje.

c) Psiho-socijalne posljedice

U području odnosa mogu nastupiti neposredne psihosocijalne posljedice kao što su gubitak povjerenja u sebe i druge, izolacija kako u obitelji tako i u školi ili u drugim skupnim stvarnostima, napuštanje igri, nekada omiljenih hobija i društava, odluka da se ne posjećuju ljudi i mjesta bez razloga, pretjerana i isključiva privrženost jednom od roditelja ili drugoj značajnoj referentnoj osobi.

Srednjoročne i dugoročne posljedice mogu se izraziti u pokušaju bijega od kuće, u druženju s uličnim skupinama, u panici u svlačionici pri presvlačenju, u teškoćama uspostavljanja prijateljstva ili održavanja dubokih veza, u promiskuitetu, u upadanju, aktivno ili pasivno, u situacije zlorabe u kontekstu studija, posla ili društvenih stvarnosti.

d) Posljedice u ponašanju

Neposredne bihevioralne posljedice zlostavljanja očituju se na nekoliko načina: uplašena ili neblagonaklona reakcija na jednostavan fizički kontakt, poremećaji spavanja, gubitak teža, dobno neprikladne neizravne ili eksplicitne seksualne aluzije u verbalnim izrazima, stavovima, u igrama i crtežima, prekomjerno i isključivo zanimanje za seksualne i pornografske teme, iskazivanje autoerotičnoga ponašanja ili simuliranje seksualnih aktivnosti odraslih prisiljavajući druge da u njima sudjeluju. Srednjoročne i dugoročne posljedice izražavaju se u pogoršanju školskog i radnog uspjeha, u poteškoćama prilagodbe, u samotnjačkom povlačenju ili u stalnoj potrazi za društvom, u nedostatku higijene i osobne njege, u brizi o vlastitom imidžu, u oblačenju na način da se sakriju rane ili vlastito

tijelo – gotovo ga se stideći – u adolescentskom razvoju osobe, u njezinom neprijateljstvu prema autoritetima, u mučenju životinja, u sklonosti fizičkom nasilju prema svojoj mlađoj braći i sestrama, dovodeći se u sukob i s onim starijima, u uništavanju igračaka, plišanih životinja ili nekada voljenih i omiljenih predmeta, u samoozljeđivanju, u kriminalnim aktivnostima i zlouporabi opojnih sredstava.

e) Duhovne posljedice

Kada je zlostavljač čovjek Crkve, štetu koja je povezana sa zlostavljanjem prati još jedna vrlo ozbiljna šteta za žrtvu vjernika, a to je iskrivljenje slike o Bogu. Zlostavljač, Božji čovjek i njegov predstavnik u zajednici vjernika, uništava božansku sliku u srcu žrtve, kao da je Bog na neki način njegov mračan suučesnik. U mnogim slučajevima, zapravo, žrtve prolaze kroz razdoblje krize vjere i potrebno je dugo vremena da se obnovi očinsko-materinsko lice Božje. Na vjerskoj i duhovnoj razini mogu postojati ozbiljne posljedice duboke i radikalne krize koje u nekim slučajevima dovode do radikalnog ili postupnog napuštanja vjere i Crkve. Ako je žrtva posvećena osoba, može imati poteškoća u životu zajednice, kao i u življenju liturgijske i sakramentalne dimenzije. Drama zlostavljanja može dovesti do toga da posvećena osoba preispita svoj poziv s teškim osjećajem frustracije koji slijedi. U drugim slučajevima vjera ostaje usidrena u Bogu, ali sa sumnjama, optužbama i ogorčenjima prema Crkvi, osobito kada zlostavljač ne prepoznaje učinjeno zlo, ne priznaje prouzročenu patnju i ne traži oprost; ili kada žrtvu ne slušaju ili joj se ne vjeruje, i umjesto toga je ostavljena sama u svojoj drami, čak i od odgovornih ili institucija, u procesima slušanja, pratnje, podrške.

OSOBA KOJA ZLOSTAVLJA

7

1) PROFIL ZLOSTAVLJAČÂ

Općenito, većina zlostavljača jesu muškarci svih dobi. Tek malu manjinu predstavljaju žene. Muškarci zlostavljači većinom su oženjeni i očevi s djecom, pripadaju svim dobnim skupinama i rade u svim profesijama. Nerijetko su to vrlo raspoloživi ljudi koji posvećuju puno vremena volontiranju u društvenim, sportskim, kulturnim i vjerskim aktivnostima. Zbog toga su prepoznati kao pouzdani i vrlo popularni ljudi.

U crkvenom području zlostavljači su muškarci i žene, članovi klera, redovnici i redovnice, odgovorni u crkvenim tijelima, organizacijama, udrugama, crkvenim pokretima, pa i utemeljitelji novih vjerskih stvarnosti, i u svakom slučaju ljudi s određenim autoritetom, ali i pastoralni suradnici, uključujući volontere.

Zajedničko svim zlostavljačima je – u početku – potraga za moći i kontrolom koja se potom seksualizira, ali i ekstremna sposobnost manipuliranja odnosima do te mjere da se drugoga (moguću žrtvu) podvrgne vlastitoj volji, ponašajući se tako da ne izazove nikakvu sumnju. Zlostavljač, dakle, nije čudovište, već može biti čak i osoba cijenjena i priznata po svom društvenom, župnom, duhovnom djelovanju, često je *karizmatični* vođa, i upravo ta proračunata ambivalentnost otežava otkrivanje zlostavljanja.

Tri cilja koja si zlostavljač – manje-više eksplicitno – postavlja jesu: 1) živjeti potrebe za moći i dominacijom u kombinaciji s erotsko-seksualnim zadovoljstvom; 2) smanjiti otpor žrtve do te mjere da u njoj eliminira svaki osjećaj grijeha; 3) ne ostavljati dokaze koji dokazuju zlostavljanje.

2) POREMEĆAJI SEKSUALNE PREFERENCIJE

Većina zlostavljača nisu pedofili. Samo manjina odgovara kriterijima za klasifikaciju poremećaja spolnog područja koji se odnose na pedofiliju s njezinim podjelama. Pedofilija je psihoseksualan poremećaj, dio je seksualnih perverzija i rano se javlja. Polazeći od preferencije dobi žrtava, u psihološkom polju pravi se razlika između pedofila i efebofila: pedofili imaju preferencijalni seksualni interes za tjelesne sheme muškaraca ili

žena predadolescenata; efebofili preferiraju one muških i ženskih adolescenata.

U oba slučaja preferencija može biti manje-više isključiva. Nadalje, postoje osobe koje imaju obje seksualne sklonosti, a također imaju seksualne odnose s odraslima.

Mogu se razlikovati dvije vrste zlostavljača: *fiksirani* i *regresivni*, ovisno o obrambenom mehanizmu u djelovanju. *Fiksirani* počinju djelovati od adolescencije: zlostavljaju na kompulzivan način i s predumišljajem; snažno se poistovjećuju s maloljetnicima i imaju malo kontakta s odraslim vršnjacima. Imaju velik broj žrtava i visok rizik od ponovnog pada.

Regresivni zlostavljači su, s druge strane, pretežno orijentirani na odrasle. U situacijama visokog stresa zlostavljaju maloljetnike na impulzivan način, ponekad i pod utjecajem alkohola.

Maloljetnici eventualno zamjenjuju njihovog partnera ili druge odrasle osobe. Odlučujući su prilika i okruženje koji mogu pogodovati kolapsu obrane i gubitku kontrole, kako u upravljanju vlastitim potrebama tako i u reguliranju osjećaja. *Regresivni* zlostavljači imaju manje žrtava, manje su prijemčivi i osjećaju grižnju savjesti za svoje postupke. Zlostavljači mogu patiti od psihoseksualnog poremećaja koji je ponekad povezan i s psihosocijalnim poremećajem. Poremećaji su to koji mogu ublažiti, ali normalno ne brišu potpuno odgovornost. Dakle, ako djeluju, čine zločin. Pred tim zbunjujućim događajima, postaje još važnije u razlučivanju i ocjenjivanju mladih kandidata u dijecezanskim ili redovničkim sredinama provjeriti prisutnost mogućih patoloških znakova, kao i kod onih koji rade u crkvenim stvarnostima kao što su oratorij ili suradnici i suradnice u raznim pastoralnim aktivnostima.

3) AFEKTIVNA NEZRELOST I POREMEĆAJI OSOBNOSTI

Većina zlostavljača pretežno pokazuju nezrelost zajedno s poremećajima osobnosti i drugim čimbenicima.

Mogu se identificirati četiri područja nezrelosti koja pogoduju seksualnom zlostavljanju:

- 1) nezrelost u *relacijskom* području, zbog koje subjekt ne može ili nije slobodan stvarati uravnotežene, duboke i stabilne veze; držati i čuvati svoje granice; poštivati drugoga u vlastitom identitetu, drugosti i nutritini;
- 2) nezrelost u *seksualnom* području, koja se izražava u zbunjenoj ili nestabilnoj percepciji vlastitoga seksualnog identiteta, što može dovesti do devijantnog seksualnog života i jednako devijantnih seksualnih preferencija;
- 3) *afektivna* nezrelost u području *emocija*, koja uključuje smetnje u kontroli i regulaciji emocija i impulsa, favoriziranje dinamike moći i dominacije, manipulacije i afektivno-seksualne uključenosti, te rizik stalnog zadiranja u dinamiku relacija, ili ne znajući uskladiti bliskost i distancu;
- 4) nezrelost u *kognitivnom* području, koja dovodi do perceptivno-interpretacijskih distorzija, smanjujući sposobnost razlučivanja i pridonoseći deformaciji osobne savjesti, do te mjere da se usvaja i implicitno opravdava dvostruki život.

Seksualno zlostavljanje stoga je rezultat interakcije različitih elemenata. Prije svega, postoje iskrivljeni motivacijski uvjeti koji potiču potrebu stvaranja isključivih veza s maloljetnicima manipulativnim stavovima te potiču posesivnu želju da ih se pokori i njima dominira, postupno ih uključujući u devijantne seksualne aktivnosti. Određenu ulogu ima kognitivna nezrelost koja omogućuje aktiviranje seksualnog nasilja opravdavajući svoje postupke i onemogućavajući ispravnu moralnu ocjenu, koja realno uzima u obzir štetu nanесenu drugima, te time predisponira ponavljanje djela zlostavljanja. Naposljetku, odlučujuća postaje nemogućnost – više ili manje patološka – kontroliranja ponašanja, koja osobu čini sve više i više podložnu impulsu, ali vrlo vještom u namamljivanju odabrane žrtve.

4) OD ZLOSTAVLJANIH OSOBA DO ZLOSTAVLJAČA

Prema nekim istraživanjima, oko trećine zlostavljača i sami su bili žrtve zlostavljanja. To što samo rijetki, među onima koji su pretrpjeli zlostavljanje, mogu sami postati zlostavljači, znači da ne postoji nužna

veza između pretrpljenog i počinjenog zlostavljanja. Mnogo ovisi o dobi i kontekstu u kojem se zlostavljanje dogodilo i o psihičkim obranama koje je zlostavljana osoba u to vrijeme mogla imati, kao i o osobnim i relacijskim resursima, te o vrsti – manje ili više primjerene – reakcije obiteljske i društvene okoline. Vjerojatnije je da će postati zlostavljači oni kojima se nije pomoglo da obrađuju i integriraju svoju ranu kroz sustavni psihološki i duhovni put terapije. Drugi pak ponavljaju zlostavljanje koje su pretrpjeli mijenjanjem uloga, kako bi zauzeli poziciju koja im omogućuje da ostvare moć nad drugima.

5) UZROČNI ČIMBENICI ZLOSTAVLJANJA

Seksualnost nije glavni razlog seksualnog zlostavljanja, već preuzima kompenzacijsku funkciju kako bi se subjektu omogućilo da se nosi sa stresnim i frustrirajućim situacijama (čak i ako se strategija pokaže neprikladnom i nefunkcionalnom). Poteškoće u kontroli i upravljanju nagonima, područjima nezrele osobnosti, osobito na emocionalnoj i relacijskoj razini, kognitivnih distorzija i nestabilnih elemenata psihe subjekta, imaju tendenciju razvijanja fantazija i stavova koji potencijalno dovode do zlostavljanja maloljetnika.

Neki se zlostavljači, kao što znamo, boje vršnjaka i traže kontakt s maloljetnicima s kojima se osjećaju ugodnije i sigurnije. To su pojedinci vođeni potrebom da se osjećaju voljeno i željeno, da budu u prvom planu i da ih se primijeti; drugi, pak, daju oduška svojim agresivnim i sadističkim porivima kroz čine manipulacije i stavove dominacije i pokornosti.

No često je nesvjesna motivacija ponovno aktualiziranje ili obrana od sjećanja na proživljene traume, u pokušaju da se ponište vlastite rane i uvrede putem seksualnoga zadovoljstva. Odlučujući uzročni čimbenici su povod i prilika o kojoj sanja subjekt, da svoje fantazije provede u praksi i pretoči ih u djelo, slijedeći plan usmjeren na vlast nad nekim, kako bi zadovoljio potrebe i želje unutar stvorene i branjene stvarnosti, iskorištavajući, manipulirajući i obmanjujući okolinu.

a) Egzistencijalna praznina i kompenzacija

Onaj koji ili ona koja zlostavlja može ne biti osoba sa seksualnim promiskuitetom, odnosno da njegov ili njezin središnji problem nije nužno seksualnost ili nemogućnost kontroliranja seksualnih impulsa. Problem je obično dublji: proizlazi iz praznine koja stvara »rascjep« unutar osobe, između dubokih osjećaja neadekvatnosti i pokušaja da ih se negira i uguši, između privlačnosti ideala (koje je sve manje) i težine odricanja (koja sve više raste). Izoštava se ili radikalizira kada subjekt pribjegava dominaciji, moći, suptilnim oblicima odnosa putem sustava manipulacije i kontrole koji se provodi bez ikakva osjećaja krivnje, ili putem drugih oblika ispunjenja koji na neki način mogu nadoknaditi tu unutarnju prazninu ili naizgled izliječiti tu unutarnju podjelu od koje pati.

b) Uzroci ukorijenjeni u dubini osobnosti

Nasilna ponašanja zbog egzistencijalne praznine i traženja kompenzacije obično nisu improvizacija, nisu obični usputni incidenti, nego imaju povijest i pretpovijest s neposrednim i daljnjim uzrocima koji se, očito, za sve zlostavljače ne mogu svesti na generički patološki uzrok (pri čemu se prepoznaje određen korijen i patološka komponenta pedofilije kao takve). Ne može se isključiti da je dobar broj zlostavljača u prošlosti bio psihički i duhovno zdrav. Zasigurno nitko nije rođen kao zlostavljač. Određene osobne predispozicije i neki uvjeti okoline, zajedno s iskrivljenim vizijama stvarnosti i drugih, ali i vlastitog poziva i uloge, mogu u situacijama stresa ili dosade ili profesionalne ili egzistencijalne krize pridonijeti učvršćivanju određenih ideja i izazvati njihove praktične provedbe, tj. počinjenje zloporabe i/ili zlostavljanja.

ZNAČENJE ZLOSTAVLJANJA U CRKVI DANAS

8

»Nije dovoljno ukloniti neke ljude s njihovih mjesta – to se svakako mora učiniti – ali nije dovoljno, jer je problem u sustavu. Suočeni sa seksualnim zlostavljanjem, zloporabom moći i savjesti [potrebno je] proširiti svoj pogled...«, piše papa Franjo u pismu čileanskim biskupima 15. svibnja 2018. godine.

1) NADIĆI REDUKTIVNO I OBRAMBENO ČITANJE

U spomenutom pismu Papa nastavlja: »Problemi koji se danas susreću unutar crkvene zajednice ne rješavaju se samo rješavanjem konkretnih slučajeva i svođenjem na uklanjanje ljudi [iz službe] (...) Bilo bi neodgovorno da ne idemo do dna u traženju korijena i struktura koje su omogućile da se ti konkretni događaji dogode i ustale. Bolne situacije koje su se dogodile ukazuju na to da nešto nije u redu u crkvenom tijelu. Moramo se suočiti s konkretnim slučajevima te istodobno, i istim intenzitetom, ići dublje da otkrijemo koja je to dinamika omogućila pojavljivanje takvih stavova i zala. (...) Težina incidenta ne dopušta nam da se predstavljamo kao stručni lovci na *žrtvenog jarca*. Sve to od nas zahtijeva ozbiljnost i suodgovornost da probleme shvatimo kao simptome crkvene cjeline koju smo pozvani analizirati, a zahtijeva i da tražimo sva potrebna posredovanja kako se više ne bi ponovili. Možemo uspjeti samo ako ovo shvatimo kao problem svih, a ne kao problem koji pogađa neke. Možemo ga riješiti samo ako ga prihvatimo kolegijalno, u zajedništvu, u sinodalnosti.«

Ta Papina zapažanja nude važan ključ za čitanje seksualnih skandala u Crkvi, pozivajući nas da svoj pogled prebacimo s pojedinačnih zlostavljača na cjelokupno crkveno tijelo, sa specifičnoga prestupničkoga ponašanja nekih na opći način na koji se žive svećenička služba, celibat i evanđeoski način života. Jednom riječju, od pojedinaca moramo prijeći na sustav, odnosno na crkveni sustav.

Da bismo to učinili, potrebno je ne stati na određenoj vrsti čitanja koje na kraju riskira da bude reduktivno i obrambeno; kao što bi to bilo, primjerice, tumačenje te skandalozne i vrlo ozbiljne činjenice kao

brojčano beznačajne pojave ili kao nužne i u svim slučajevima vezane uz patologiju (koja isključuje svaku odgovornost), ili ih jednostavno pripisati »normalnoj« ljudskoj slabosti (»Neizbježno je da dođe do skandala.«) ili nemoralnoga pritiska okoline.

Jednako je reduktivno ograničiti se na mjere prevencije i sankcioniranja ili vjerovati da je »nulta tolerancija« dovoljna za rješavanje problema. Također se ne može pretpostaviti da je krivnja u potpunosti u nekadašnjoj formaciji i u njezinim propustima, a ne u značajnom odsustvu sustavnih programa trajne formacije općenito, poglavito u afektivno-seksualnom području.

Banalno je čitanje također identificirati uzrok pošasti zlostavljanja samo u represivnom seksualnom moralu Crkve, baš kao što bi bilo netočno, ili barem nepotpuno, uzrok pripisati seksualnoj revoluciji šezdesetih, unatoč njezinom utjecaju na život i na način življenja seksualnosti u svim njezinim oblicima, jer postoje dijelovi svijeta koji je nisu poznavali.

Ima i onih koji smatraju da je dovoljno da je Crkva, općenito, službeno zatražila oprost jednom zauvijek; onih koji okrivljuju medije da su vješto naglasili problem kako bi napali Crkvu; onih koji kao da žele oživjeti drevnu metodu »pokrij-izbriši-zaboravi« (i »učini sve da se zaboravi«, ako je moguće), i dalje ne shvaćajući koliko je malo evanđelja u Crkvi koja se više bavi svojom slikom nego patnjom svojih žrtava.

Takva su čitanja reduktivna, jer ciljaju na umanjivanje fenomena i ublažavanje problema, na umanjivanje njegova opsega i težine, posljedica i patnje onih koji su ih pretrpjeli; ali su također obrambena čitanja, jer uopće ne uzimaju u obzir hipotezu o kolektivnoj uključenosti, o sustavnom čitanju, kako je zatražio papa Franjo.

2) OTVORITI SE SUSTAVNOM ČITANJU

Sustavni pogled bitan je za bolje razumijevanje odgovornosti pojedinca i same Crkve. U tom širem obzoru mogu se preciznije identificirati kako korijeni tako i dinamika pojedinca i unutar crkvene institucije u njezinim različitim artikulacijama, od vlasti do skupine (zajednica prezbitera ili

posvećenih osoba i samih vjernika). Ovaj sustavni pristup omogućuje nam da shvatimo kako su se unutar njega mogli dogoditi različiti načini zlostavljanja: od zloporabe moći i savjesti do seksualnog zlostavljanja, te kako se potom s njima postupalo i upravljalo.

Sustavna perspektiva, naime, traži od nas da svaku nelagodu nekoga člana smatramo izrazom nelagode cijele skupine, kršćanske zajednice.

Stoga nas poziva da razmislimo o tome kako može postojati i uključenost cijele zajednice čija je pojedinačna osoba sastavni dio, kako na razini vlasti tako i na razini baze, što se može očitovati i u propustima, prikrivanjima i/ili nejasnim prosuđivanjima, izbjegavajući intervencije da se ne obuzdavaju sumnjivi stilovi života.

U toj perspektivi mora biti uključen sav Božji narod, jer pismo Svetoga Oca Božjem narodu od 20. kolovoza 2018. godine poziva: »Jedini način na koji moramo odgovoriti na ovo zlo koje je odnijelo toliko života jest živjeti to kao zadaću koja nas uključuje i dotiče sve kao Božji narod. Ova svijest da se osjećamo dijelom naroda i zajedničke povijesti omogućit će nam da prepoznamo svoje grijehe i pogreške iz prošlosti uz pokorničku otvorenost sposobnu dopustiti si unutarnju obnovu. Sve što se čini na iskorjenjivanju kulture zlostavljanja iz naših zajednica, neće moći generirati dinamiku potrebnu za zdravu i učinkovitu preobrazbu bez aktivnoga sudjelovanja svih članova Crkve.«⁷

3) HRABROST ISTINE

Sustavna perspektiva također nam nudi značajan kriterij za ocjenu dobroga funkcioniranja skupine i zajednice. Ovaj kriterij povezan je s moralnom i građanskom hrabrošću te slobodom same skupine da prepozna vlastito zlo unutar sebe, bez potrebe da drugi na njega upozoravaju, da uvidi njegove korijene na individualnoj i kolektivnoj razini, da osjeća sram i kajanje, prihvaćajući poniženje, uključujući

⁷ Pismo svetog oca Franje Božjem narodu, 20. kolovoza 2018. godine.

društveno poniženje, da ponudi prihvata, slušanje, pratnju i podršku te da traži oprost od onih koji su patili i trpe.

Konačno, ona omogućuje pokretanje ozbiljne reforme u Crkvi koja dopušta identificiranje novih edukacijskih modela, u početnoj i trajnoj formaciji, onih koji imaju posebne odgovornosti u Crkvi, od svećenika i posvećenih osoba do suradnika laika, da se ne ponavlja ono što se događalo i da ne bude više žrtava. A unutar Crkve i njezinog okruženja mogu se provoditi konkretni izbori prevencije i zaštite, koji njeguju zajedničku kulturu, uravnoteženiji i zajednički razvoj puta rasta u vjeri, u duhu jednakosti i suodgovornosti između svih članova, također u preuzimanju odgovornosti za zlo i u nastojanju da ga se pobijedi.

Tek tada možemo reći da sustav dobro funkcionira, a ne kada se zlo zataškava i sakriva, umanjuje ili pripisuje samo nekolicini, niti kada se priznaje samo zbog medijskog pritiska ili ako se više pati zbog pretrpljenoga poniženja negoli zbog štete nanесene drugima.

Stoga je važno da Crkva ne propituje samo stvarnost ove teške rane nanесene najslabijima, nego i načine na koje ju je ona sama živjela i na koje se s njom suočavala tijekom vremena, sve do naših dana.

4) ZADAĆA CRKVE ZAJEDNICE

Ozbiljne psihičke, fizičke, bihevioralne, kognitivne, socijalne, duhovne i egzistencijalne posljedice koje u osobi i u njezinu životu uzrokuje zlostavljanje, kod žrtava se mogu pogoršati ako im se ne pruža odgovarajuća pozornost, pomoć, podrška i skrb. Također je važno dodati da proces ozdravljenja može biti opterećen, a katkad čak i ometen, eventualnim odbijanjem crkvene zajednice i u njoj odgovornih osoba da se udijeli pravda onima koji su pretrpjeli nepravdu i štetu. U ozbiljnom, konkretnom i dužnom nastojanju Crkve da učini sve što je moguće da druge živote ne dovede u opasnost te u priznanju zlostavljača da je prouzročio ozbiljnu i duboku štetu žrtvama, potonji doživljavaju da njihova bol i njihova patnja nije bila uzaludna, nego da može uroditi plodom. U svjetlu njihovog iskustva, važno je da su te osobe, na

najprikladniji i najrazboritiji način, uključene u aktivnosti i postupke koji se tiču osoba ranjenih zlostavljanjem te u inicijative za prevenciju i pratinju.

Nema svako pretrpljeno seksualno zlostavljanje kaznenopravnu relevantnost, ali uvijek ima posljedice za osobu! Manifestacije i objektivni uvjeti pretrpljenog zlostavljanja mogu se činiti ili biti irelevantni ili se tumačiti kao bezazleni u očima onih koji promatraju izvana ili onih koji nikada nisu poslušali ono što povjeravaju žrtve. Ono što je bitno, zapravo je subjektivno iskustvo osobe, ono što je osoba ipak doživjela kao zlostavljanje koje ju je duboko povrijedilo kao osobu i u njezinom postojanju.

Upravo zbog te složenosti dinamike zlostavljanja u svim njegovim oblicima, crkvena se zajednica osjeća odgovornom promicati na svim razinama putove i načine informiranja, te redovite, početne i trajne formacije za svećenike, redovnike i sve suradnike laike u svim crkvenim kontekstima. Uključivanje vanjskih stručnjaka u te procese formacije, zajedno s vanjskim nadzorom, bitni su elementi koji jamče kvalificirane i ozbiljne procese sučeljavanja, prisvajanja i internalizacije s ciljem unutarnje i kulturne promjene.

5) SKANDAL NEKOLICINE, OSREDNJOST MNOGIH

Pažljivo sustavno iščitavanje stvara svijest da – kada se u instituciji poput Crkve dogode događaji kao što su zlostavljanja – problem, a samim time i stvarne uzroke toga, treba tražiti dalje uzvodno: kako u kvaliteti formacije, u prošlosti (početna formacija) i u sadašnjosti (trajna formacija), tako i među onima koji su ponajprije u raznim fazama razlučivanja, a potom i razdoblju službe u bilo koje vrijeme već susreli osobu koja će kasnije zlostavljati, otkrivajući u njoj neke relacijske poteškoće ili poteškoće druge vrste, no nisu intervenirali na pojedinca, izravno ili neizravno.

Već u tom smislu bi se moglo reći da je skandal nekolicine posljedica izostanka intervencije drugih osoba ili osrednjosti/prosječnosti, odnosno

intervencije manjkave kvalitete institucionalne formacije. No i u drugom smislu, sustavno čitanje prebacuje pozornost na veću zajednicu iz koje potječe zlostavljač te na kvalitetu njezinoga života i njezinoga svjedočenja. *Prosječnost (mediokritet)* bi ovdje bila shvaćena poglavito u odnosu na ona tri elementa koji razlikuju *kulturu* skupine.

Ili kao

- *opći mentalitet* koji se malo pomalo, iako ne poriče osnovne vrednote opcije celibata, čini manje čvrstim glede temeljnih uvjerenja i motivacija.
- Prosječnost, potom, kao *individualna senzibilnost*⁸ koja se više ne čini tako obilježena (i obraćena) stvarnim osobnim duhovnim iskustvom Boga, te je stoga sve manje strastvena prema Očevim stvarima i sve manje privučena blagom života koji je Isusova osoba, sve je manje pažljiva prema transparentnosti svjedočenja i nesposobna izreći ljepotu života darovanoga za spasenje drugoga.
- Prosječnost je, naposljetku, kao *egzistencijalni stil skupine i pojedinca sve više* sačinjen od kompromisa, kompenzacija, dvosmislenosti... više-manje evidentnih, a koji sve manje diraju savjest kao znak unutarnje kontradiktornosti i osobne neautentičnosti.

Zato bi se moglo reći: skandal nekolicine posljedica je prosječnosti mnogih.

Svaki element trijade utječe na drugi, na načine koji nisu nužno evidentni i kontrolirani, a svi zajedno tvore trendove i orijentacije koji mogu utjecati na kvalitetu života same skupine i na postizanje njezinih ciljeva. Prosječnost danas može biti posljedica te isprepletenosti, kao pojava koja se sve više širi u masi, ne izazivajući ozbiljne prijestupe, niti – s druge strane – silne brige. A upravo u mjeri u kojoj nije odgovarajuće kontrolirana, ona može u nekim, možda psihički i duhovno slabijim elementima, voditi u vrlo ozbiljne posljedice. Drugim riječima, kao što

⁸ Na senzibilnost mislimo kao na dragocjeni unutarnji svijet koji se sastoji od osjetila (vanjskih i unutarnjih), čula, emocija, osjećaja, naklonosti, želja, ukusa, mašti, privlačnosti, očekivanja, izbornih kriterija, strasti...

transgresivno ponašanje pojedinca ima i prethodnu osobnu povijest kojom je određeno, tako i skandal nekolicine može nastati i rasti u određenom mentalitetu, senzibilnosti i životnoj praksi skupine. Upravo je već u tom smislu, dakle, prosječnost kao kulturno-kolektivna pojava skandalozna ili potencijalno takva situacija, na koju treba pažljivo gledati; ona je gotovo leglo zla koje bi moglo eksplodirati i koje je zapravo eksplodiralo u skandalima o kojima govorimo.

6) SISTEMSKI ČIMBENICI

Zlostavljanje se ne može objasniti kao pojedinačan čimbenik neovisan o okruženju i uvjetima. Zlostavljanje se ne može objasniti ni kao izolirana činjenica ili isključivo zbog prilike koja mu je pogodovala ili ga je izazvala. Javlja se unutar asimetričnog odnosa u određenom okruženju koje ga priprema, dopušta i, u najgorem slučaju, štiti i brani. Sistemski čimbenici tiču se i sadržaja kao ideala ili teorijskih koncepata i struktura. Kao što smo vidjeli, moć i društveno-crkveni položaj različitih sudionika igraju ključnu ulogu u dinamici zlostavljanja.

Naime, vlast se može obnašati i živjeti tako da osobe potiče na rast pa tako promovirati projekte i programe prema evanđeoskom poslanju i kršćanskim vrednotama, ili slijedeći i ostvarujući vlastite interese na štetu izvornoga cilja. Pretjerano i iskrivljeno naglašavanje ministerijalnoga svećeništva koje se bitno, a ne samo po stupnju razlikuje od općega svećeništva vjernika⁹, riskira da se pretoči u ulogu i vršenje moći svećenika naspram laika. Upravo kao što instrumentalizirana vizija ređenja, koja opet završava naglašavanjem posebne konfiguracije svećenika prema Kristu, može potaknuti stav odvojenosti i superiornosti (koji će potom manje-više nesvjesno težiti kompenziranju osjećaja inferiornosti).

Osobe koje su pretrpjele zlostavljanje od klerika ili redovnika, svjedoci su procesa mistifikacije koji je u osnovi zlorabe moći i savjesti te

⁹ Usp. *Lumen Gentium*, 10.

seksualnog zlostavljanja: ono što je nad njima počinjeno često je bilo motivirano i opravdano kao izraz svećeničke uloge, čak i kao izrazi povlaštene ljubavi koja proizlazi izravno od Boga ili od samog Isusa. Svećenik postavljen na pijedestal, kako iskrivljenom teološkom vizijom tako i oblikom pokornosti i krajnjega štovanja od vjernikâ, nalazi se u poziciji nedodirljivoga. To vrijedi i za posvećene osobe. Kao rezultat toga, žrtve su često bivale ukorene i kažnjavane kada su drugima pričale o izravno proživljenim iskustvima zlostavljanja, uznemiravanja i/ili seksualnoga zlostavljanja, ili su ih eventualno saslušali drugi.

Sustavno promatranje također nam pomaže vidjeti kako nemar odgovornih igra ozbiljnu ulogu u ponavljanju zlostavljanja. Nažalost, događalo se da su pojedini odgovorni, koji su postali svjesni zlostavljanja, pokušavali spasiti imidž svećenika i Crkve pa situaciju zlostavljanja riješiti negiranjem, umanjivanjem, nedramatiziranjem ili jednostavno premještanjem svećenika. Korištenje moći za zaštitu Crkve kao institucije, ne odgovara Isusovoj zapovijedi ljubavi i služenja drugima prema primjeru pranja nogu. Posve je potrebno da različite strukture crkvene »vlasti« favoriziraju istinski bratski ispravak, da budu transparentne u svome djelovanju unutar i izvan crkvene zajednice, i da znaju biti svjesne poduzetih koraka i zadaća koji se provode u različitim područjima. To se ne odnosi samo na crkvene strukture i hijerarhije koje su pretežno, ako ne isključivo, muške, već jednako tako i na ženske crkvene strukture.

Ponovno iščitavanje, revizija i provjera sustavnih dimenzija pošasti i patnji zlostavljanja koje je nanijelo crkveno osoblje, potreba su i zadaća kojom se mora odmah pozabaviti u svim stvarnostima i na svim razinama Crkve. To ispitivanje treba uzeti u obzir i provjeriti teološku i duhovnu, pastoralnu i pravnu dimenziju karizmi različitih crkvenih udruga, institucija i organizacija općenito, osobito novih oblika posvećenog života kao crkvenih pokreta i raznih skupina u Crkvi. Potreban je razvoj profesionalne etike i etike poziva za one koji preuzimaju ulogu odgovornosti unutar različitih crkvenih stvarnosti, klerika i laika. Za one

koji rade kao pastoralni radnici s punim radnim vremenom ili kao volonteri, neophodni su kriteriji za zapošljavanje osoblja, kodeksi ponašanja, pravila te norme za suradnju i odnose s maloljetnicima. Neophodni su početni i trajni formacijski programi za sve. Osim toga, potrebne su mjere prevencije na mjestima na kojima se djeca susreću (kao što su oratoriji, kampovi, kuće za odmor, izleti, putovanja) te precizne naznake dobrih praksi i programa koji jamče dobrobit maloljetnika¹⁰.

Naposljetku, potrebne su jednostavne i učinkovite procedure koje na neki način reguliraju slušanje i primanje pritužbi i prijava o neugodnostima i zlostavljanjima. Smjernice biskupske konferencije i nacionalna služba za zaštitu maloljetnika, zajedno s područnom i biskupijskom, daju osnovu za razradu i provođenje postupaka u slučaju prijave zlostavljanja ili sumnje na zlostavljanje, počevši od prijema zlostavljanih osoba i eventualno članova njihovih obitelji, od podrške i pratnje koja im se nudi, pa do obraćanja pozornosti na vođenje postupaka koji se tiču osoba zlostavljača da budu prema kanonskom i građanskom pravu. Sve to zahtijeva ozbiljan angažman i ima za cilj krenuti putom promjene kulture, utemeljene na hodu pojedinačnog i zajedničkog obraćenja, kako bi se suočili s pošastima i patnjama zlostavljanja u vazmenoj perspektivi.

¹⁰ S obzirom na to, upućujemo na Priručnik br. 2 upravo o toj točki: *Primjeri dobre prakse za prevenciju i zaštitu maloljetnika u župi*.

ZAŠTITA ŽRTAVA

I SPREČAVANJE ZLOSTAVLJANJA

9

1) POZORNOST PREMA ŽRTVI IMA POTPUN PRIORITET

Unutar (samo)obrambeno-reaktivne logike koju je Crkva provodila u prošlosti, u raznim postupcima i pritužbama, često se više slušalo zlostavljača i davalo mu se više povjerenja. Posljednjih se godina, srećom, i na crkvenoj razini pojavila veća svijest o tome koliko taj zločin utječe na srca osoba i zajednice. Podržana i provocirana preklinjanjima i pape Benedikta i pape Franje, koji su učinili sve izraženiji zaokret prema punom i odlučnom preuzimanju odgovornosti i transparentnosti u suočavanju s pošašću zlostavljanja, Crkva uči slušati i vjerovati prvenstveno osobama koje su pretrpjele zlostavljanje te su našle hrabrosti da ga prijave.

Taj prioritet, rezultat izravnoga suočavanja s iskustvima i patnjama ranjenih osoba, već je prvi čin prevencije jer samo istinsko osluškiivanje boli osoba koje su bile žrtve toga zločina daje da se osjeti neizostavna dužnost i pratnja. To je čin pravde prema njima, kao uvjet za pokušaj iskupljenja tolike patnje. No to je također i pokorna gesta solidarnosti koja nas poziva da učinimo sve što je moguće da se zlostavljanje ne ponovi¹¹.

Kao što je podsjetio papa Franjo, obratiti pozornost na žrtvu kao prvi čin znači prepustiti se da nas rane rane na tijelu i u duhu, koje zlostavljanje zauvijek ostavlja u životu i povijesti ove naše braće i sestara. To je jedini način da se od znanja nečega o seksualnom zlostavljanju prijeđe do

¹¹ »Zaštita djece: primarni cilj svake mjere je zaštititi najmanje i spriječiti da postanu žrtve bilo kakvoga psihičkog i fizičkog zlostavljanja. Stoga je potrebno promijeniti mentalitet, suzbiti obrambeno-reaktivni stav kako bi se očuvala institucija, u korist iskrene i odlučne potrage za dobrom zajednice, dajući prednost žrtvama zlostavljanja u svakom smislu. (...) Pratiti zlostavljane osobe: zlo koje su doživjele u njima ostavlja neizbrisive rane koje se očituju i u ogorčenosti i sklonostima samouništenju. Crkva im je stoga dužna pružiti svu potrebnu potporu uz angažman stručnjaka na ovom području. Slušati, reći ću ovdje jednu riječ: gubiti vrijeme slušajući. Slušanje liječi ranjene, a liječi i nas same od sebičnosti, egoizma, od daljine, od 'ne tiče me se', od stava svećenika i levita u prisposobi o milosrdnom Samarijancu.« (Papa Franjo, *Slušati, braniti, zaštititi i skrbiti za zlostavljane maloljetnike. Završni govor na Susretu biskupa o zaštiti maloljetnika u Crkvi*, Vatikan, 24. veljače 2019.)

osjećaja, patnje, spoznaje i pokušaja razumijevanja onoga što se stvarno dogodilo u životu svakoga od njih, kako bi se osjetili izazvanima na istinsko osobno obraćenje i obraćenje zajednice. Obraćenje je to koje se pokazuje neizostavnim uvjetom svake crkvene i socijalne preobrazbe¹² i koje također odgovara temeljnom načelu: *ecclesia semper reformanda*, već poznatom od početka, kao upozorenje upućeno Crkvi svih vremena.

Budimo stoga predani odlučnom prevladavanju obrambenog mentaliteta i djelovanja kako bismo se otvorili predanju koje smo kao Crkva pozvani promicati i svjedočiti.

Treba uzeti u obzir da je kontekst u kojem se zlostavljanje dogodilo (obiteljski, društveni i crkveni) sâm po sebi žrtva, u cjelini, nasilnog sustava unutar kojeg je pojedinačna osoba bila blokirana i ranjena. Ako zlostavljanje u svima ostavlja duboku ranu, odgovorno, transparentno i istinsko postupanje uključuje konkretnu obvezu da se ne napusti nitko od onih koji su bili uključeni i ranjeni na drukčiji način i da se svima pruži podrška da se suoče i elaboriraju stvarnost i posljedice zlostavljanja, te da se spriječi da se takvi zločini ponove.

Naš cilj mora biti djelovanje na zamjeni zatvorenoga mentaliteta prošlosti s novom kulturom prevencije. Prepoznamo to kao bitno djelovanje evanđeoskoga poslanja prema najranjivijima, malenima, slabima, kao prioritetne i žurne pastoralne i socijalne zadaće da zajedno promičemo istinsku preobrazbu uma i srca.

2) OD OBRAMBENE AKCIJE DO ODGOVORNOG I TRANSPARENTNOG STILA

Kao crkvenoj zajednici, naš stil i djelovanje ne mogu biti uglavnom usmjereni na zaštitu dobrog imena zlostavljača, s obzirom na to da u njemu prepoznamo stil života koji je daleko od evanđeoskog i, konačno, ozbiljnu laž, prevaru. Ako djelujemo uglavnom u obranu nas

¹² »Najbolji rezultat i najučinkovitije rješenje koje možemo dati žrtvama, cijelome svijetu, jest predanost osobnom i kolektivnom obraćenju, poniznost učenja, slušanja, pomoći i zaštite najugroženijih.« (Isto: Papa Franjo, *Završni govor na Susretu biskupa o zaštiti maloljetnika u Crkvi*)

samih, u crkvenim izborima i stilovima, rizik je da to bude čin koji nije samo djelomičan, već i varljiv, bolan i na kraju uvredljiv, jer šteti osobama koje su žrtve zlostavljanja, koje bi se tako i dalje osjećale zlostavljanim od strane moći i vlasti koja njima dominira, te osjećale da ih ne slušaju ili ne vjeruju u bol koju je u njima prouzročio zločin.

U stvarnosti, sama samoobrambena akcija šteti cijeloj Crkvi, jer ne samo da gubi na vjerodostojnosti, već riskira da postane zatočenica problema, nesposobna tražiti korijene i rješenja, relativizirajući dramu i zapadajući u daljnju nepravdu i presumpciju jer bi to na kraju pogodovalo zlostavljaču, koji bi time, skrivajući istinu, imao još više prostora za djelovanje u svoju obranu.

3) KULTURA DIJALOGA I PREVENCIJE

Ponavljamo, dakle, da smo pozvani otvoriti se s iskrenošću (*parrhēsia*) za konkretno promicanje kulture informiranja o zločinu zlouporabe ovlasti, savjesti i seksualnom zlostavljanju, te o sprečavanju svih njegovih oblika i izraza. Kao Crkva svi se obvezimo, a ne samo institucije, promicati kulturu skrbi i zaštite maloljetnika i onih koji su ranjivi, promišljati i revidirati putove početne i trajne formacije svećenika i svih onih koji djeluju u crkvenim strukturama, te promicati i preuzimati hrabar i konstruktivan dijalog i konfrontaciju s cijelim civilnim društvom. Želimo preuzeti odgovornost i biti promicatelji kulturalne klime i formativnih planova koji imaju za cilj izgradnju pravednijega društva, počevši od zajednice vjernika, u kojem svaka osoba ima pravo živjeti u kontekstu lišenom bilo koje vrste zlostavljanja te manevri prikrivanja i zataškavanja svih oblika nasilja i zlostavljanja.

4) PRIHVAT I SASLUŠANJE ŽRTAVA ¹³

Slušajući ranjene osobe nudimo im razumijevanje na koje imaju pravo, ali prije svega – kao što smo već naglasili – doživljavamo da nitko poput njih ne može pridonijeti formiranju autentične kulture prevencije i razradi putova, planova, akcija i izbora usmjerenih na zaštitu maloljetnika i onih koji su najranjiviji.

Navodimo nekoliko uvjeta interne dostupnosti za susret, kako bismo se stavili u istinsko slušanje osoba koje su ranjene zlostavljanjem, svjesni da je to služba koja zahtijeva delikatnost, pripremu i određenu kompetentnost:

- Svaka ranjena osoba mora biti prihvaćena, saslušana, praćena. Svaka osoba koja se stavlja na raspolaganje za slušanje i svaki službenik Crkve dužan je prihvatiti, prije svega u svom srcu, bol svake žrtve.
- Žrtvu se mora prepoznati kao teško ranjenu osobu i saslušati je s empatijom, poštujući njezino dostojanstvo. Ništa od njezine boli ne smije biti podvrgnuto kritici, obezvredjivanju, osuđivanju i predrasudi. Njezinoj patnji treba dati kredibilnost: Crkva i svaki njezin službenik moraju je osjećati kao svoju.
- Zaštita, skrb i promicanje hoda ponovnog elaboriranja traume i traženja pravde moraju biti prva želja i prva dužnost Crkve prema svim žrtvama zlostavljanja, te će biti prepoznati kao njihovo nepobitno pravo. Važno je zapamtiti da zbog intrinzične dinamike zlostavljanja, oni koji su ga pretrpjeli također prolaze kroz napor da oprostite samima sebi. Na dugom putu prema pravdi bit će obveza Crkve, gdje to okolnosti dopuštaju, doći do trenutka u kojem

¹³»Skrb za osobe. Crkvene vlasti obvezuju se osigurati da se prema onima koji tvrde da su ranjeni, zajedno s njihovim obiteljima, postupa s dostojanstvom i poštovanjem, te im nude posebice: a) prihvata, slušanje i pratnju, također kroz posebne usluge; b) duhovnu pomoć; c) liječničku, terapijsku i psihološku pomoć, prema konkretnom slučaju.« (Apostolsko pismo u obliku motuproprija vrhovnog svećenika Franje, *Vos estis lux mundi*, Vatikan, 7. svibnja 2019.)

zlostavljač dolazi tražiti oprost od žrtve. Taj je korak neophodan uvjet da se otvori i put pomirenja.

- Od cijele crkvene zajednice traži se da s poniznošću sudjeluje u patnji žrtve, a ujedno i u molbi za oprost u ime onoga tko je počinio zločin: zapravo, put pomirenja tiče se svih u zajednici, ne samo žrtve i zlostavljača.
- Svaka biskupija ima zadaću žrtvi ponuditi potrebnu i odgovarajuću podršku.
- U slučaju sumnje na zlostavljanje ili potvrđeno zlostavljanje, potrebno je svakako provjeriti postoje li druge žrtve ili potencijalne žrtve koje treba zaštititi.

5) ZA KULTURU SVEOBUHVAATNE I AMBIJENTALNE PREVENCIJE

Sprečavanje zlostavljanja, kako žrtava tako i potencijalnih zlostavljača znači:

- Održavati pozornost crkvene zajednice na problemu, upoznati se s tim i govoriti o njemu ispravno i jasno, tako da su ga svi svjesni.
- Identificirati i prijaviti čimbenike rizika u okruženju i u osobama, te istodobno aktivirati zaštitne akcije.
- Osmisliti i nadzirati strategije prevencije, naznačujući modalitete i relacijsku pozornost koju treba posvetiti u edukacijskim i formativnim okruženjima, stvarajući okolišne uvjete koji čine prostor i suživot što sigurnijima i prihvatljivijima za život.
- Formulirati kodekse ponašanja prema edukacijskim kontekstima, ulogama i odgovornostima, od rekreacijskih i pastoralnih područja do sakramentalnih i duhovnih.
- Uvijek i u svemu u središte postavljati dostojanstvo i integritet ljudske osobe, poglavito onih najmanjih i najranjivijih.
- Naučiti vidjeti i prepoznati možebitne greške, nemar, površnost u tom pogledu. Također je zbog toga važno slušati one koji su pretrpjeli zlostavljanje (a eventualno i one koji su zlostavljali): dati prostora izravnom iskustvu onih koji su patili ili djelovali iznimno je

prosvjetljujuće za razumijevanje problema i planiranje učinkovitoga preventivnoga djelovanja.

- Ciljano i stvarno formirati sve osobe koje su zbog posla, poslanja ili službe dio crkvene obrazovne i odgojiteljske mreže, kako bi bili pozorni na problem i eventualno mogli njime upravljati.
- Dopustiti da nam pomognu vanjski stručnjaci da dublje shvatimo stvarnost zlostavljanja unutar Crkve, kako bismo osigurali najveću transparentnost i promicali kulturu koja štiti maloljetnike i promptno djeluje u sumnjivim slučajevima.
- Uzeti u obzir utjecaj *masovnih medija* i učestale konzumacije pornografije na *društvenim mrežama* na cjelovit razvoj djece, adolescenata i mladih, posebice u područjima seksualnosti, afektivnosti i relacijskih kapaciteta, na kognitivan razvoj, na percepciju vlastitoga tijela i seksualnosti, integralne vizije drugoga ili druge u njegovoj ili njezinoj sveukupnosti i dostojanstvu muškarca i žene, te posljedice koje iz toga proizlaze.
- Surađivati sa svim subjektima društva na promicanju i razvoju kulture zaštite i sigurnosti maloljetnikâ. Biti promicatelji informativnih i edukacijskih inicijativa i programa u svim biskupijskim stvarnostima usmjerenima na sve kategorije osoba, uključujući ih u promjenu mentaliteta i kulture.
 - U slučaju zlostavljanja u obitelji, u župi, u redovničkoj ustanovi, u crkvenom tijelu, u crkvenom pokretu, potrebno je primjereno i postupno uključiti sve one koji su na neki način dio toga, iako na različite načine, vodeći računa o prirodnom pravu na privatnost u razradi incidenta. Ta pozornost nije samo proceduralna, već je motivirana time da se zlostavljanje – kao što je nekoliko puta ovdje rečeno – ne događa jednostavno između dviju ili više osoba, već uvijek u specifičnom okruženju kojim zlostavljač manipulira. Sama okolina izravno je ili neizravno uključena u dinamiku i izvedbu zlostavljanja.

RAZLUČIVANJE I FORMACIJA
KAO PRVI I STALAN
PREVENTIVAN RAD

10

1) POZORNIJE I STROŽE RAZLUČIVANJE

Među vidovima prevencije seksualnoga zlostavljanja bitnim se mora smatrati pažljivije preispitivanje svakoga koraka razlučivanja i trajno zauzimanje za početnu i trajnu formaciju kandidata za svećeništvo i posvećen život.

Međutim, također će biti potrebno proširiti neke kriterije razlučivanja i prosudbe prikladnosti za sve laike koji, u različitim svojstvima, surađuju u raznim odgojnim, obrazovnim, sportskim i društveno-zdravstvenim stvarnostima povezanim s Crkvom. Zadržavajući kao smjernicu i orijentaciju *Ratio fundamentalis* (2016.) za sjemeništa, važno je istaknuti neke konkretne vidove koji se odnose na vrijeme prvoga razlučivanja, kao i na godine službe neposredno nakon ređenja. Svaki odgojitelj, prema svojoj ulozi, trebao bi znati prepoznati one osobito strateške i odlučujuće elemente na koje je potrebno obratiti više pozornosti radi pažljivog razlučivanja.

Bez ikakve pretenzije da predložimo iscrpnu shemu s preciznim naznakama specifičnih dijagnostičkih kriterija o subjektu koji još nije dovoljno definiran znanstvenim promišljanjem, ovdje ćemo naznačiti dva vida problema: prvi na razini osobnosti i pojedinih značajnih područja glede toga; drugi o nekim vidovima koji su više bihevioralne prirode i koji se lako mogu otkriti kao moguća sjenovita područja.

2) STRUKTURNI PROBLEMI I PROBLEMI OSOBNOSTI

U tom pogledu valja znati da u svećeničkoj službi poremećaji osobnosti mogu utjecati na tri osjetljiva i delikatna područja, usko povezana s dinamikom zlostavljanja: osobne granice, moć i intimnost. Stoga se posebna i prethodna pozornost mora posvetiti subjektima koji pokazuju probleme u ova tri upravo spomenuta područja.

- a) Pojedinci koji imaju *konfuzan i površan odnos prema svojem identitetu i seksualnosti*, koji su izgubili osjećaj za granice, osobne i granice drugih, zadirući u prostore koji se moraju poštovati.

- b) Subjekti koji *autoritet* povezan sa svojom egzistencijalnom ili profesionalnom ulogom (a time i sa svećeničkom službom) žive *na kompenzacijski način kao moć nad drugima*, osobito nad onima koji su im *podređeni*.
- c) Ljudi s *niskim samopoštovanjem i slabim osjećajem za vlastitu profinjenost*, koji teže prisvojiti drugoga, posjedovati unutrašnjost drugih, a time i seksualnost kao simbol intimnosti drugoga, mogu snažno utjecati na njihovu osjetljivost.

Ova tri područja točno odgovaraju onome što je papa Franjo jasno osudio, ukazujući na trostruku mogućnost zlostavljanja: stvarno seksualno, ono povezano s moći i ono povezano sa savješću i osjetljivošću drugoga.

3) OPĆE NAČELO U RAZLUČIVANJU

Kao opće načelo, vrlo je važno pozivati na veću razboritost u kriterijima za primanje u proces formacije, a potom i u redove i zavjete bogoslova i kandidata za prezbiterski i posvećen život. To se posebno preporučuje u slučaju kandidata koji dolaze iz drugih bogoslovija ili kuća formacije, i koji su napustili ili su otpušteni: pravilo koje predviđa zahtjev za precizno točnim informacijama o razlozima napuštanja ili prethodnog otpusta mora se potpuno poštovati. Očito se ne može smatrati dovoljnim ono što sâm ispitanik kaže o sebi i o mogućim poteškoćama na svom putu.

Određenu pozornost i oprez treba posvetiti onima koji dolaze iz drugih zemalja svijeta i onima koji traže ulazak u zreloj dobi, i općenito kada su podatci o dotadašnjem životu manje dostupni.

4) INDIKACIJE PONAŠANJA

Polazeći od područja naznačenih kao posebno problematičnih u osobnosti zlostavljača, sada će se dati neke naznake o stavovima i ponašanjima koje bi mogle pomoći u razlučivanju u bilo kojem trenutku

procesa formacije, od početnog prihvata do različitih faza formacije i iskustva zvanja¹⁴.

a) Konfuzan odnos s vlastitim identitetom i seksualnošću

Evo nekoliko mogućih znakova upozorenja koji se mogu povezati s ovim strukturnim problemom te koji mogu dovesti do potencijalno zlostavljajućih dinamika.

- *Nepotpuna spoznaja samoga sebe*, gotovo strah od prihvatanja vlastite istine, također vidljiva u kontrastu između onoga što osoba misli i govori o sebi i onoga što očituje u konkretnom iskustvu, u ponašanju i u održavanju neke vrste tajnoga života koji nikome nije dostupan.
- *Nesposobnost prepoznavanja i prihvatanja drugosti*, bilo da se radi o dobi, spolu, osjećajima, mišljenjima... s tendencijom homologiranja drugoga sebi i brkanja granica između *ja* i *ti*.
- *Nedostatak smisla za prijateljstvo* ili za stabilan i vjeran odnos s drugim, ili suprotna sklonost za posjedovanjem drugoga.
- *Nejasan i ambivalentan odnos prema vlastitoj i tuđoj seksualnosti*, katkad povezan s traumama i problemima iz prošlosti, nikad nikome povjeren, a još manje integriran.
- *Sklonost nadilaženju granica vlastite uloge i kompetencije*, te nepoštivanju povjerljivosti i privatnosti.
- *Osobita lakoća u opravdavanju vlastitih prijestupa*, s posljedičnom oskudnom moralno-pokorničkom osjetljivošću, odsutnost grižnje savjesti i osjećaja krivnje (osobito svijesti o grijehu), viktimizacija – pravljenje žrtve od samoga sebe, nedostatak empatijske sposobnosti prepoznavanja izazvanih posljedica kod možebitne žrtve i konkretna nesposobnost zamoliti za oprost.

¹⁴ Neke od dijagnostičkih indikacija koje predlažemo u ovoj trostrukoj artikulaciji odnose se jedna na drugu i čini se da se ponavljaju, ali to je zato što se isto ponašanje može povezati sa svakim od triju strukturnih problema osobe koja zlostavlja: ili do konfuznog odnosa s vlastitim identitetom, ili lažnoga tumačenja vlastitog autoriteta, ili niskoga samopoštovanja.

b) Autoritet kao moć

Nekoliko je pitanja vezanih uz taj proces koji autoritet svećenika polako pretvara u moć. To je poput dinamizma korupcije koji deformira identitet osobe i očituje se u odgovarajućim oblicima i modalitetima obnašanja vlasti, posebice prema najranjivijim osobama.

Evo ih u nastavku.

- Više ili manje relevantna potraga za *uspjehom* kroz dinamiku moći i nadmoći.
- Osjećaj identiteta više je *usredotočen na ulogu, na vlastite vještine ili na potvrđivanje* dobiveno od drugih, kao da su performansi i uspjesi ti koji definiraju identitet osobe.
- Duboki i skriveni *osjećaj manje vrijednosti* koji vodi izbjegavanju odnosa s vršnjacima, odnosno proživljavanju s njima beznačajnih i površnih odnosa, bez ikakvog emocionalnog angažmana, s posljedičnom privlačnošću prema odnosu s *podređenim* ljudima u kojem se osjeća sigurnije, podređen i popustljiv odnos prema *autoritetu*.
- Sklonost povezivanju svećeništva i *moći* te – još prije toga – osjećaj manje vrijednosti i san o *dominaciji*, sklonost isticanju *središnjeg mjesta vlastite osobe* u relacijama (upravo iskorištavanjem svećeničke uloge), svoje nametanje bahatošću i ohološću s raznim manje ili više iskrivljenim argumentima (uključujući teološke i duhovne) za manipuliranje drugima i stvarnošću.
- *Poteškoće u prepoznavanju vlastite potrebe za drugim*, u otvaranju s povjerenjem, u suočavanju s drugim po sebi, u prepuštanju sebe u ruke drugoga (od duhovnoga pratitelja do samoga Boga), u prihvaćanju i primjeni bratskog ispravljanja kao sredstva za rast, poboljšanje i obraćanje.
- Sklonost *umjetno spiritualističkom viđenju stvarnosti i vlastitog ponašanja* kako bi se prikrla vlastita proturječja i drugome se predložilo kao autoritativna osoba, mudar čovjek, pouzdan duhovni lik, koji se opravdava kroz ideološki reinterpetirane teološke i duhovne koncepte.

- Alergičnost na idealnu radikalnost i posljedična *osrednjost* u življenju evanđeoskih vrednota, odbacivanje svega što zahtijeva poseban trud i napor u svakodnevnom životu.
- Zbunjenost između autentičnog osjećaja sebe i *potrebe za nametanjem drugima*, između stabilnog/pozitivnog identiteta i *pobjedničke konkurencije*, s posljedičnom preosjetljivošću na svaku vrstu kritike prema sebi.

c) Problemi povezani s niskim samopoštovanjem

Problemi vezani uz nisko samopoštovanje vrlo često proizlaze iz subjektivnog kontrasta, više ili manje svjesnog, između teološkog identiteta svećenika ili posvećene osobe (obično dobro teorijski definiranog) i traženja da ga se poštuje u stvarnosti i vidovima života, uključujući pastoralni život koji se doživljava kao najviše zadovoljavajuća slika o sebi (kao što su određena slava i vidljivost, uspjeh i karijera, potreba za pozitivnim rezultatima i uvažavanjem od drugih...). Ta nedosljednost ima teške posljedice u životu relacija, u kojem drugi postaje važan i tražen u onoj mjeri u kojoj zadovoljava tu sliku i subjektivnu potrebu za poštovanjem. Otuda i težnja da se drugi zaposjedne i na neki način koristi za vlastite svrhe, te da ga se prisvoji manipuliranjem njegovom intimom i seksualnošću kao simbolom ozbiljnih izopačenja u percepciji i doživljaju vlastite intime. U ovom području treba prijaviti sljedeća ponašanja.

- Sklonost živjeti *selektivne i ekskluzivne relacije*, preferirajući jedne i ignorirajući druge, katkad na radikalna načina.
- Sklonost da se žive *odnosi koji su iz interesa i koji funkcioniraju prema vlastitoj potrebi* da se u drugom pronađe i od njega kao pravo zahtijeva ono što njemu samome nedostaje, počevši od poštovanja prema njemu (vidi razne oblike privrženosti njegovoj osobi, ovisnosti o njemu kao da je u središtu života mnogih ljudi, stalnu referencu na njegovu osobu...).
- *Poteškoće u timskoj suradnji* s različitim pastoralnim institucijama i s drugim autoritetima (klericima i laicima), u davanju vlastitog doprinosa, ostajući po strani, u upravljanju i rješavanju sukoba, u

prepoznavanju – u razlučivanju zajednice – dobrote mišljenja drugoga (ili ga prepoznati kao bolje od vlastitog), u razvijanju konsenzusa i traženju/postizanju kompromisa.

- *Nesposobnost osjećanja empatije*, poštivanja osjećaja i osjetljivosti onih koji prilaze i slušaju, trpljenja s onima koji pate i za one koji pate, uočavanja patnje koju su eventualno prouzročile osobe, osjećaja odgovornosti za drugoga, preuzimanja brige za njega, imati delikatnosti i osjetljivosti prema *najslabijima*.
- *Opća površnost* na razini emocionalnog života, gotovo nesposobnost (ili strah) dubokog uživanja i patnje, osjećati strasti i suosjećanja, s posljedičnom potrebom da drugi izvana na neki način aktiviraju njegove oskudne emocionalne resurse.
- Sklonost *pasivnosti*, prigovaraju ili doživljavanju sebe kao žrtve, bez ikakvog kapaciteta za priznanje i zahvalnost.
- *Potruga za kompenzacijom u virtualnom svijetu*: kompulzivno korištenje interneta, traženje (pedo)pornografskih stranica, navike su u tome smislu življene bez osobitih moralnih zadržki, posebice bez osjećaja da se time ne poštuje (zlostavlja) drugoga i njegovo tijelo, smatrajući ga jednostavnim objektom i instrumentom za vlastito zadovoljenje.
- Ponašanje koje otkriva sklonost posjećivanju *dječjeg* svijeta u kojem može lakše dominirati, zavodljive stavove i načine, dvostruke poruke s otvorenom ili suptilnom seksualnom pozadinom.

5) FORMATIVNI PROCESI I RAZVOJNA ČVORIŠTA

Stoga je potrebno predložiti pedagoške itinerare koji kod subjekata posebno imaju za cilj formiranje *čvrstog osjećaja identiteta*. Čvrstog, jer je izgrađen na čvrstoj stijeni primljene ljubavi od Boga i njegova poziva. Čvrstog u izvjesnosti pozitivnosti koja omogućuje osobi da može prepoznati i vlastite negativne strane, patiti zbog vlastitih proturječnosti i neuspjeha prema primljenoj ljubavi. Čvrstog do te mjere da osobu čini sposobnom za autonomiju, oslobođenu potrebe da se oslanja na druge, da ih iskorištava i potom zlostavlja ili zauzima tuđe prostore. Autentičan osjećaj vlastitog identiteta također znači imati *ispravan seksualni identitet i*

identifikaciju, doživljavati svoju muškost/ženskost kao resurs, a ne kao problem.

Uz to je potrebno kod mladih kandidatice i kandidata za sveti red i posvećeni život oblikovati autentičan osjećaj onoga posebnoga evanđeoskog autoriteta koji je *autoritet služenja i suosjećanja (compassione)*, autoriteta onih koji svoj život stavljaju u službu drugih i slobodni su prihvatiti bol onih koji pate u srcu. Uzor je Isus čiji su autoritet, daleko od bilo kakvog oblika moći, prepoznali jednostavni ljudi koji su ga susreli, zahvaljujući iskustvu svoje patnje koju je njegovo srce prihvaćalo.

Potrebno je posvetiti mnogo pozornosti kako bi se spriječila opasna kombinacija osjećaja manje vrijednosti (često nesvjesnog) i kompenzacijske potrebe za dominacijom nad drugim (što je često uzrok zlostavljanja).

Rad na identitetu subjekta važan je i nezaobilazan, jer samo onaj tko je otkrio vlastitu pozitivnost i zna je integrirati s ranjivošću koja je svojstvena svakome od nas, može poštovati nesvodivu drugost drugoga, prepoznati njegovo dostojanstvo, imati osjećaj njegove tajanstvene svetosti, osjećati se odgovornim za ostvarenje drugoga u istinskoj slobodi i drugosti. Mladom čovjeku na putu posvećenja i svećeništva treba posvijestiti da on nema nikakva vlasništva nad ljudima koje mu Bog povjerava, nad malenima koje mu daju roditelji povjeravajući mu se, ni nad onima koji mu se povjeravaju. On je pozvan predati sve te osobe natrag u velike ruke Oca.

6) INTEGRACIJA SEKSUALNOSTI

Tijekom prve formacije, u sklopu popratnih dijaloga, dobro je realno i iskreno proći kroz svoju afektivno-seksualnu povijest, prepoznajući ambivalentnosti i neodgovarajuće afektivne i emocionalno-impulzivne ekspresije. Također je važno prepoznati sve pretrpljene rane i nasilje, s njihovim posljedicama koje još uvijek nastaju na psihičkoj i duhovnoj razini, prihvaćajući te traume ili teške događaje kao dramatičnu stvarnost vlastite povijesti, stvarnost koja je u svakom slučaju dio nje i misterija vlastitoga *ja*, i koje se stoga ne može zanemariti ili zaboraviti, isključiti ili poništiti.

Umjesto toga, moguće ju je promatrati kao povijest koja može biti otkupljena i postati povijest spasenja, trudeći se dati smisao onome što je besmisleno, primjerice odlukom živjeti sjećanje na vlastitu ranu kao iskustvo koje danas omogućuje bolje razumijevanje i učinkovitiju pomoć onima koji su proživjeli istu dramu (*trasformare la ferita in feritoia*); ili se pokušati pomiriti s tim segmentom ranjene povijesti, sve do oprosta ili pokušaja oprosta onome tko je za to odgovoran. U svakom slučaju, rad na *integraciji* prema prošlosti i njezinim neizbježnim incidentima temelj je na formativnom putu: *ono što nije integrirano, zapravo postaje dezintegrirajuće* i nastavlja se upetljivati u život i ranjavati srca.

7) POZITIVNI ZNAKOVI INTEGRACIJE SEKSUALNOSTI

Uz ono što je već rečeno o integraciji rana, dodajemo sljedeće znakove toga neizostavnoga procesa.

Temeljni znak integracije jest znati u vlastitoj povijesti, ma kakva ona bila, prepoznati prije svega *ljubav primljenu* od početka ili kasnije otkrivenu, doživljenu, onu ljubav koja uvijek nadilazi svoju suprotnost (životne rane) i koja nije u skladu s nečijim zaslugama ili sa »srećom« da ste imali gotovo savršenu obitelj. To je ljubav koja dolazi od Boga, koja je od prije nego što smo postojali i koja također prolazi kroz mnoga ljudska posredovanja, a koja čini izbor darivanja vlastita života, Bogu i drugima, kao ponizan i neizbježan pokušaj odgovora na primljenu ljubav. Nitko ne može autentično odabrati celibat za Božje kraljevstvo, niti itko može biti pripušten ređenju ili zavjetima, ako nije stekao one dvije sigurnosti koje osobu čine emocionalno slobodnom: *sigurnost da je već ljubljen*, uvijek i zauvijek, i *sigurnost da može voljeti*, zauvijek (vidi 1 Kor 13,1-8). To je prioritetan kriterij. A početna formacija treba »formirati« te dvije izvjesnosti kod svakoga budućega svećenika ili posvećene osobe.

Još jedan znak integracije jest živjeti *dobar odnos s vlastitim tijelom* kao muškarac i žena, poznavanje njegovih erotskih poriva te seksualnih i emocionalnih potreba kao dijela ljudske prirode koju je stvorio Bog, ali i učiti da se ne ovisi o senzacijama s njima povezanim i upravljati njima integrirajući ih u projekt zvanja.

Oni koji imaju *realnu i objektivnu percepciju seksualnosti* i onu »gramatiku« koja im omogućuje da je doživljavaju kao dragocjenu *energiju*, koja se otvara *relacijama* (protiv bilo kakvog oblika autoerotizma) i *poštivanju drugog* kao *drugog od sebe* (protiv bilo kakvog oblika homologacije drugoga po sebi); da stoje pred njom/njim u stavu *komplementarnosti i uzajamnosti*; da, zahvaljujući njoj, žive uvijek *nove i plodne* odnose.

Integracija seksualnosti podrazumijeva sposobnost *osjećanja, življenja i izražavanja vlastitih osjećaja* te, još prije, *razumijevanja njihovih korijena*, temeljnih potreba, očekivanja i pretenzija, kako bi se mogli prepoznati i izbjeći djetinjasti ili adolescentni stavovi u upravljanju svojom osjetljivošću i afektivnošću.

Zrela integracija vlastite seksualnosti također se, kao što je tipično za odrasle, pokazuje *sposobnošću da preuzmu odgovornost prema drugima*, poglavito prema maloljetnicima i ranjivim osobama, živeći različite uloge, također uz neizbježnu afektivnu i emocionalnu uključenost, kojom se upravlja inteligencijom i poštovanjem.

Znak afektivno-seksualne zrelosti također jest slobodna relacija s poštovanjem, posebice prema osobama *suprotnog spola*, poticanje dinamike *komplementarnosti i reciprociteta*, učenje davanja i primanja, voljenja i biti voljen/a, te izbjegavanje bilo kakvoga stava nadmoći i samodostatnosti.

Konačno, dobra integracija seksualnosti uključuje sposobnost skladnoga doživljavanja *osjećaja nježnosti, empatije, dijeljenja, interesa za drugoga*. Ne ograničavati ljubav i bliskost na one prema kojima samo ljudski instinkt osjeća privlačnost, već naučiti voljeti one koji riskiraju da se ne osjećaju voljenima. Sve to treba uskladiti s vlastitim identitetom odgojitelja i svjedoka Božje nježnosti, kako bi ljubili po njegovom srcu i njegovoj slobodi.

8) CELIBAT ZA BOŽJE KRALJEVSTVO I KVALITETA ODNOSA

Također u izboru čistoće za Božje kraljevstvo bitno je obratiti pozornost na kvalitetu odnosa. Celibat je, naime, izraz središnjega mjesta Isusa u životu celibatara, kao blaga otkrivenoga i ljubomorno čuvanoga na polju

njegova srca, strasti koja svaki djelić postojanja i ljubavi ispunjava svjetlom i smislom.

Mlada odrasla osoba koja izabere celibat za Krista, mora shvatiti da taj izbor podrazumijeva odgovarajući stil, način odnosa. Zadaća je odgojitelja prikazati taj način kao normu ljudskoga života nadahnutu oblikom božanske ljubavi¹⁵.

Stil, način osobe koja:

- živi i mora živjeti mnoge odnose, ali pazeći *da sebe nikada ne stavi u njihovo središte*, jer središte pripada Bogu. On, djevac za Božje kraljevstvo, mora ostati po strani kako bi oni koji ga ljube doživjeli da ih Bog voli i obraćali se Bogu.
- birala je i bira *ne učiniti tijelo mjestom i razlogom susreta*, jer je mjesto i razlog zapravo srce Božje i želja za njegovom ljubavlju. Stoga uči sabranost svojih gesta i koliko mu one dopuštaju da delikatno prolazi pored drugoga, dodirujući ga bez ikakve nametljivosti, poštujući njegove granice.
- nauči *poštivati osjećaje i osjetljivost drugoga*, posve pazi kako ne bi izazvala uznemiravanje i patnju drugoga, ne uzima u obzir samo vlastite osjećaje i kriterije prosuđivanja, već uči realistično prepoznati kako i gdje počinje ne samo *moralno zlostavljanje*, već prije toga ono *psihičko i zloraba ovlasti* nad osobom, nad osjetljivošću i intimnošću drugih.
- nastoji stalno živjeti zajedno dvije strasti koje se jedna u drugoj zrcale: *ljubi Boga ljudskim srcem* (dakle intenzivno, ali i svojim slabostima i ranama) i *ljubi čovjeka (osobito najranjivije) božanskim srcem, ili onim koje je sve sličnije onom Božjem*.

Onima koji izaberu celibat za Božje kraljevstvo također se mora pomoći da ove vrednote žive na različite načine povezane s djevičanskom opcijom i njezinim izrazom: sposobni da svojim celibatom svjedoče o beskrajnoj žeđi za ljubavlju ljudskoga srca koje samo Bog može

¹⁵ Ovoj temi relacijskog načina, stila, vratit ćemo se na širi i artikuliraniji način u sljedećem *Priručniku* u početnoj formaciji, i prije svega u onoj o trajnoj formaciji. No ne možemo ne spomenuti ovdje barem opće načelo (dužnost, tj. dužnost odgojitelja da to pitanje obradi s preciznim indikacijama) i neke bitnije bihevioralne vidove ovoga stila.

zadovoljiti, ali također da prepoznaju i cijene primljenu ljubav, pa i u neizvjesnim ljudskim poslovima, i osjećaju se zadovoljnima njome; da u slobodi konkretno brinu o ljudima s poštovanjem i delikatnošću; lojalnošću i transparentnošću u upravljanju imovinom; da se besplatno troše u najskromnijim i najskrivenijim služanjima; da hrabro riskiraju za pravdu i svjedočanstvo evanđelja.

Prepoznavanje dara karizme celibata može se postići kada se postigne zadovoljavajući spokoj i afektivna stabilnost, što je plod hoda u istini sa samim sobom koji omogućuje slobodan i odgovoran izbor, održavajući redovit susret s duhovnim pratiteljem koji sve to provjerava, bez žurbe i s pogledom sposobnim za dubinsko pretraživanje, i – ako je potrebno – utječući se specifičnim kompetencijama, poglavito psiho-pedagoške prirode, izvan tradicionalnih odgojnih uloga.

Dobra i kontinuirana integracija seksualnosti u življenje izbora i dara celibata danas se ne uzima posve zdravo za gotovo. Za to je potrebno neko vrijeme da se postigne odgovarajuća stabilnost, što zahtijeva kontinuiran rad. Nisu dovoljni namjera, uvjerenje, entuzijazam i volja trenutka, potrebna je i ustrajnost u svakodnevnim sitnicama, strpljivost sa samim sobom, sigurnost da je Bog veći od našega srca i da je prvi u ljubavi prema čovjeku, hrabrost odgovoriti na uvijek nov način na ljubav koja ljubi i poziva na uvijek nov način.

9) TRAJNA FORMACIJA¹⁶

Veliku pozornost treba posvetiti trajnoj formaciji, uvijek na ovom području, na različite načine i u skladu s dobi, te da ona u svakom slučaju bude ponuđena svima. Afektivno-seksualna energija tijekom životnoga vijeka prolazi kroz različite evolucijske faze koje mogu stvarati probleme kod onih koji su se zauvijek odrekli prakticiranja genitalnosti: fenomen zlostavljanja, naime, može obuhvatiti sve dobi. Normalno je naći se u

¹⁶ Jedan od naših *Priručnika* bit će posvećen raspravi o ovoj vrlo važnoj temi, koja često diskretno izostaje u našim projektima ili je se, barem, više priziva nego što se ona zapravo realizira.

poteškoćama u tako ambivalentnom polju kao što je afektivno-seksualno.

a) Na individualnoj razini

Stoga je bitno da svećenik i redovnik/ca u kritičnoj situaciji mogu imati odgovarajuću mogućnost za suočavanje i pomoć, ne samo na duhovnoj i moralnoj razini, već i psihološkoj, a po potrebi i psihoterapeutskoj, kako bi upravljali i pozitivno živjeli evolucijske korake afektivno-seksualne integracije.

Ali općenito, i ne čekajući krizu ili još manje pad, važno je da oni koji su se posvetili u djevičanstvu imaju pratitelja, starijega brata u vjeri i učenistu, autoritativnog i kompetentnog lika koji zna kako primiti i poslušati što je osoba proživjela, odnosno životno iskustvo, prošlost i sadašnjost. I sposoban je identificirati poglavito one signale nelagode za koje se čini da se, prije svega, tiču afektivnosti i seksualnosti, ali i drugih područja: bezinteresnog upravljanja vremenom i/ili novcem, odnosa koji se mogu doživjeti s određenom dvosmislenošću, poslova prihvaćenih ili odbijenih s vrlo subjektivnim i ishitrenim razlučivanjem, određenih poremećaja u svakodnevnom životu, pada entuzijazma, skrivenih i nepoznatih područja života koja se često prešućuju, središte života i interesa koje se zapravo, iako neprimjetno, seli izvan identiteta pozvane osobe, laži i znakova dvostrukoga života, podvojenosti i fragmentacije svijesti...

Danas, kao i uvijek, više nije dovoljno ustrajati u izboru celibata i djevičanstva, ponavljajući izbor koji je jednom napravljen s istim motivima i proživljen istim modalitetima, nego je potrebno – kao što smo upravo spomenuli – biti vjeran i kreativno sposoban svaki dan na obnovljen način odgovoriti na Božji uvijek neviden i katkad neočekivan ljubavni prijedlog.

Trajna formacija upravo je ta sloboda koja se svakodnevno obnavlja i iznova motivira izbor, otkrivajući nevidene ljepote, do te mjere da pobuđuje duboku i rastuću radost u onima koji su odlučili potpuno pripadati Bogu.

b) Na razini skupine

Na susretima trajne formacije s biskupijskim i redovničkim svećeničkim zajednicama bit će vrlo važno eksplicitno obraditi teme seksualnog zlostavljanja sa svim njegovim implikacijama, imajući pritom na umu u redovnom planiranju i druge dimenzije zlostavljanja (osim seksualnih), dakle način razumijevanja i življenja različitih oblika svećeničkog predsjedanja, autoriteta i moći, osjećaja služenja kao središnje osobine svećenika, odnosa i prijateljstava, siromaštvo i sabranost života, antropološke dimenzije povezane s vlastitom muževnošću ili ženstvenošću, bliskost i udaljenost u pratnji, dijeljenje sakramenata, odnosi u edukaciji i pomoći, komunikacije i korištenje interneta itd.

Bit će potrebno prepoznati i ispraviti način i kvalitetu odnosa, izbjegavajući zamku klerikalizma, koju tako jasno opisuje *Ratio institutionis sacerdotalis*: »Opsjednutost izgledom, preuzetna doktrinarna ili disciplinarna sigurnost, narcisoidnost i autoritarnost, pretenzija za nametanjem samoga sebe, samo izvanjska i razmetljiva briga za liturgijske nastupe, taština, individualizam, nesposobnost slušanja drugoga i svaki karijerizam.«¹⁷

c) Stil, način života

Prema nekim istraživanjima o epizodama zlostavljanja, većina svećenika uključenih u seksualno zlostavljanje počela je zlostavljati maloljetnike između pete i desete godine nakon ređenja¹⁸. I iz toga podatka može se zaključiti, s dovoljno jasnoće, da se ne čini da celibat sâm po sebi dovodi do zlostavljanja, već je to neprikladan način življenja svećeničkog ili redovničkog života na ljudski način i na način pozvane osobe, ne vodeći računa da se vlastito formiranje svakodnevno nastavlja. To je poput životnoga stila koji polako udaljava celibat za Božje kraljevstvo od blaga njegova života, ili od njegova središta, i vodi ga tamo gdje nikad ne bi

¹⁷ Dar svećeničkog poziva. *Ratio fundamentalis institutionis sacerdotalis*, br. 42, 8. prosinca 2016.

¹⁸ Na ovom području još nemamo pravih znanstvenih istraživanja. Prema drugim istraživanjima, prvo bi zlostavljanje bilo oko 38. godine. Ovoj ćemo se temi vratiti u *Priručniku* o trajnoj formaciji.

pomislio da može stići, daleko od sebe, stvarajući sâm sebi prilike ili iskorištavajući prilike za ispade i instinktivnu kompenzaciju.

Zbog toga su svi u Crkvi, a ne samo institucionalna tijela, pozvani promišljati konkretne programe trajne formacije, nove hrabre inicijative i putove, vremena i prostore za dijalog, međusobno dijeljenje i promišljanje za kontinuiranu kritičko-kreativnu reviziju hoda zvanja i mogućnosti nadgledanja pastoralna, kako na individualnoj razini tako i na razini zajednice.

Pri tome smo realno svjesni da u tomu pogledu nemamo pravu tradiciju niti imamo teorijsko-praktične modele, no znamo da ovo područje pozornosti ne možemo i dalje ostavljati nepokrivenim. Seksualno zlostavljanje zapravo je posljedica ne samo loše početne formacije, kako se spontano može pomisliti, nego također, a možda i iznad svega, suštinske odsutnosti trajne formacije.

d) Ako nema trajne formacije, postojat će trajna frustracija

Alternativa trajnoj formaciji, treba vrlo jasno reći, nije samo nedostatak dobra, koliko god ono bilo važno, kao neka promašena prilika, već upravo njegova suprotnost, a to nije samo neformiranje, već ono još gore stanje, tipično za one koji su izgubili okus života i vlastita poziva: ako nema trajne formacije, postojat će *trajna frustracija*, ili je ona već u tijeku. A frustracija u životu apostola ili posvećene osobe jest upravo ta situacija unutarnje praznine, osjećaja opće beskorisnosti, gubitka radosti za ono što radi, osjećaja potlačenosti i borbe u ispunjavanju svoje dužnosti (ili radeći to samo zbog – dužnosti), gubitka putova istine i ljepote, revnosti za traženje istine i praćenja nekoga, manjeg brata, u tom traženju, kao što je to u poslanju apostolâ.

Kad postoji frustracija, tada se neizbježno, koliko god potajno, pokreće proces koji smo spomenuli, koji uznemiruje osjetila i senzibilnost, želje i okuse unutarnjeg čovjeka i dovodi do onih bijednih kompenzacija koje uništavaju život i izdaju identitet pozvane osobe; onoga koji prati i onoga koji je praćen.

